Helsedirektoratet

Helse og miljø i barnehager, skoler og skolefritidsordninger

Veileder til lov og forskrift

Først publisert: 30. juni 2023
Siste faglige endring: 20. desember 2024

Innhold

1. Innledende bestemmelser 3
2. Miljø- og helsekrav til virksomheter 8
3. Godkjenning, internkontroll, tilsyn og klage mv. ... 30
4. Metode og prosess 47

1

Innledende bestemmelser

Regelverk (lov eller forskrift)

§ 1 Formål

§ 1. Formål

Formålet med forskriften er å bidra til at miljøet i barnehager, på skoler, skolefritidsordninger og leksehjelpordninger fremmer barns og elevers helse, trivsel, lek og læring, samt at sykdom, skade og alvorlige hendelser forebygges.
Forskrift om helse og miljø i barnehager, skoler og skolefritidsordninger § 1

Kilde: lovdata.no

Forskriften skal bidra til at barn og elever har et helsefremmende miljø og beskyttes mot risikoforhold i barnehagen, skolen og skolefritidsordninger. Forskriftens formålsbestemmelse omfatter både fysisk og psykososialt miljø, for å sikre at et helhetlig miljø ivaretas.

Forskriften regulerer i hovedsak konkrete krav til det fysiske miljøet, jf. forskriftens kapittel 2.

Krav til psykososialt miljø reguleres i barnehageloven kapittel VIII (lovdata.no) om psykososialt barnehagemiljø, og i opplæringsloven kapittel 12 (lovdata.no) om elevenes skolemiljø.

Det fysiske miljøet i barnehager og skoler må ses i sammenheng med det psykososiale miljøet, da det er miljøet samlet sett som har betydning for barns og elevers helse, trivsel, lek og læring. Fysisk miljø kan ha betydning for barn og elevers helse, både fysisk og psykisk helse. For eksempel kan fysisk utforming av lokalene og uteområdene ha betydning for barn og elevers opplevde trygghet, mobbing, fysisk aktivitet og sosialt samvær. Det er betydningen for barn og elevers helse, trivsel, lek og læring som er avgjørende for om kravene i forskriften er oppfylt.

Ved tolkning av de øvrige bestemmelsene i forskriften skal det legges vekt på forskriftens formål.

Kompetanse

For å kunne oppfylle kravene i forskriften bør det vurderes om helsefaglig kompetanse, teknisk, pedagogisk og/eller planfaglig kompetanse bør involveres. Miljørettet helseverntjenesten i kommunen kan bidra med råd, veiledning og helsefaglig kompetanse.

Helsestasjon- og skolehelsetjenesten er også viktige ressurser i arbeidet med oppfyllelse av kravene i forskriften, se Nasjonal faglig retningslinje for det helsefremmende og forebyggende arbeidet i helsestasjon, skolehelsetjeneste og helsestasjon for ungdom.

Medvirkning fra barn, foreldre og elever

Barn i barnehagen har rett til medvirkning, jf. barnehageloven § 3 (lovdata.no). Barnehager skal ha et foreldreråd og samarbeidsutvalg, og saker av viktighet skal forelegges foreldrerådet og samarbeidsutvalg i barnehagen, jf. barnehageloven § 4.

Elever har rett til medvirkning i alt som gjelder dem selv i tilknytning til skolen, jf. opplæringsloven § 10-2 (lovdata.no). Elevene og foreldrene skal få ta del i planleggingen og gjennomføringen av arbeidet med skolemiljøet, jf. § 10-4. Skoleeieren har også plikt til å gi elever og foreldre informasjon som gjelder det systematiske arbeidet for et trygt og godt skolemiljø, jf. opplæringsloven § 10-8.

Se også veileder for barn og unge i plan og byggesak (regjeringen.no).

Rettslig grunnlag

- Forskrift om helse og miljø i barnehager, skoler og skolefritidsordninger (lovdata.no)
- Barnehageloven kapittel VIII (lovdata.no)
- Opplæringsloven kapittel 12 (lovdata.no)
- Forskrift om kommunens helsefremmende og forebyggende arbeid i helsestasjons- og skolehelsetjenesten (lovdata.no)

Regelverk (lov eller forskrift)

§ 2 Virkeområde

§ 2. Virkeområde

Forskriften gjelder for planlegging, tilrettelegging og drift av

a. barnehager
b. grunnskoler
c. videregående skoler
d. skolefritidsordninger
e. leksehjelpordninger i tilknytning til skolevirksomhet
f. andre virksomheter, herunder barnepassvirksomheter og barneparker, som mot godtgjøring gir tilsyn med og omsorg for barn under skolepliktig alder, når virksomheten er regelmessig og tilbyr en ukentlig oppholdstid på mer enn ti timer og der tre eller flere barn er til stede samtidig.

Forskrift om helse og miljø i barnehager, skoler og skolefritidsordninger § 2

Kilde: lovdata.no

Forskriften gjelder både planlegging, tilrettelegging og drift av virksomhetene som omfattes. Dette innebærer at forskriften gjelder under hele prosessen for etablering og drift av barnehager, skoler og skolefritidsordninger.

Forskriften omfatter arealer inne og ute som ligger på barnehagens og skolens områder. Forskriften gjelder også på utflukter og turer. Enkelte av kravene i forskriften vil ikke nødvendigvis være like relevante på områder utenfor virksomhetens lokaler og uteområder, men det er viktig at virksomheten ivaretar barn og elevers miljø og helse uavhengig av om de oppholder seg inne eller ute, eller ute på tur. Det samme gjelder om barnehagen eller skolen benytter lokaler til ulike aktiviteter, for eksempel svømmehall eller gymsal.

For de tilfeller denne forskriften ikke gjelder, vil alle typer virksomheter og eiendommer omfattes av den generelle forskrift om miljørettet helsevern (lovdata.no). Den generelle forskriften inneholder blant annet krav til helsemessig tilfredsstillende drift og forsvarlig miljø, jfr. § 7.

Nærmere om a) barnehager

Barnehager omfatter alle offentlige og private barnehager, herunder familiebarnehager, ordinære barnehager og åpne barnehager.

Barnehager som omfattes av denne forskriften samsvarer med barnehager som omfattes av barnehageloven § 6 (lovdata.no). Det innebærer at forskriften gjelder både virksomheter som er godkjent eller godkjenningspliktige etter barnehageloven.

Åpne barnehager med åpningstid på mindre enn 20 timer i uken har ikke plikt til å søke om godkjenning etter barnehageloven § 6. Åpne barnehager kan likevel velge å søke godkjenning etter barnehageloven. Dersom en åpen barnehage er godkjent etter barnehageloven, vil den også være omfattet av forskrift om helse og miljø i barnehager, skoler og skolefritidsordninger.

Om en åpen barnehage omfattes av forskriften kan også avhenge av om vilkårene i bestemmelsens bokstav f er oppfylt, se veiledning under.

Etter barnehageloven § 42 (lovdata.no) har barna krav på et trygt og godt psykososialt barnehagemiljø, og alle ansatte i barnehagen skal følge med på hvordan barna har det. Dette gjelder også på utflukter i regi av barnehagen.

Nærmere om b) grunnskoler og c) videregående skoler

Alle grunnskoler og videregående skoler omfattes av forskriften. Skoler som omfattes av denne forskriften samsvarer med skoler som omfattes av opplæringsloven og privatskoleloven.

Leirskoler omfattes ikke av forskriften, med begrunnelse i at elevene oppholder seg der over kort tid, og at det derfor ikke er behov for særskilt regulering. Etter opplæringsloven § 12-2 (lovdata.no) har elevene rett til et trygt og godt skolemiljø som fremmer helse, inkludering, trivsel og læring. Dette gjelder også når elevene er på reiser og utflukter i regi av skolen. Leirskoler vil også omfattes av den generelle forskriften om miljørettet helsevern (lovdata.no), og må oppfylle krav til miljø og helse som stilles der.

Andre lokaler og virksomheter som ikke er omfattet av denne forskriftens virkeområde, vil omfattes av forskriften om miljørettet helsevern. Dette vil for eksempel gjelde for voksenopplæringstilbud og undervisningstilbud på sykehus og andre institusjoner.

Nærmere om d) skolefritidsordninger

Forskriften omfatter skolefritidsordninger i regi av skolen.

Forskriften gjelder uavhengig av om skolefritidsordningen skjer på skolen eller et annet sted. Det avgjørende er om tilbudet gis av skolen. Tilbud fra frivillige organisasjoner omfattes ikke. Forskriften gjelder heller ikke dersom andre aktører enn skolen overtar regien for aktiviteter, for eksempel den lokale fotballklubben eller musikklinjen på en annen skole. Hvis skolen leier inn noen andre til å overta regien for aktiviteter, vil derimot både opplæringsloven og denne forskriften gjelde.

Forskrift om miljørettet helsevern gjelder for de virksomheter som faller utenfor denne forskriften.

Nærmere om e) leksehjelpsordninger i tilknytning til skolevirksomhet

Leksehjelptilbud i tilknytning til skolevirksomhet omfattes av denne forskriften. Forskriften gjelder ikke når frivillige organisasjoner tilbyr ekstra leksehjelp.

Nærmere om f) andre virksomheter

Forskriften gjelder også for andre virksomheter, herunder barnepassvirksomheter og barneparker, som mot godtgjøring gir tilsyn med og omsorg for barn under skolepliktig alder, når virksomheten er regelmessig og tilbyr en ukentlig oppholdstid på mer enn ti timer og der tre eller flere barn er til stede samtidig.

Med oppholdstid på mer enn ti timer, menes oppholdstid for hvert enkelt barn. Antall barn gjelder uavhengig av om barna er egne eller ikke, så lenge det for noen av barna utgjør en virksomhet som drives mot godtgjøring.

Rettslig grunnlag

- Forskrift om helse og miljø i barnehager, skoler og skolefritidsordninger (lovdata.no)
- Forskrift om miljørettet helsevern (lovdata.no)
- Barnehageloven § 6 (lovdata.no)
- Opplæringslova (lovdata.no)
- Privatskoleloven (lovdata.no)

Regelverk (lov eller forskrift)

§ 3 Ansvar for virksomhetens plikter etter forskriften

§ 3. Ansvar for virksomhetens plikter etter forskriften

> Virksomhetens eier har ansvar for at kravene i forskriften blir oppfylt, herunder å stille til rådighet de ressursene som er nødvendige for at kravene skal kunne oppfylles. For skoler godkjent etter privatskoleloven er det skolens styre som har ansvaret etter første punktum. For private grunnskoler godkjent etter opplæringsloven er det skolens ledelse som har ansvaret.
> *Forskrift om helse og miljø i barnehager, skoler og skolefritidsordninger § 3*
>
> **Kilde: lovdata.no**

Virksomhetens eier har ansvaret for at forskriftens krav oppfylles. Med virksomhetens eier menes den som eier skole- eller barnehagevirksomheten.

Virksomhetens eier kan være kommunen, fylkeskommunen eller private virksomheter, og eier er den samme etter denne forskriften som etter henholdsvis barnehageloven, opplæringsloven og privatskoleloven.

Dersom en barnehage- eller skoleeier leier lokaler og uteområder av en annen virksomhet, må barnehage- og skoleeier sørge for at det inngås nødvendige avtaler med utleier slik ar forskriftens krav ivaretas.

Virksomhetens eier kan delegere oppgaver for å sikre at forskriftens krav oppfylles. Delegering av oppgaver fritar imidlertid ikke den ansvarlige etter forskriften for sitt ansvar. Hvordan aktiviteter og oppgaver er fordelt og følges opp skal beskrives i virksomhetens internkontroll, jf. forskriften § 18. Ansvar etter forskriften innebærer også et ansvar for å stille til rådighet de ressursene som er nødvendige for å sikre at kravene i forskriften skal kunne oppfylles.

Kommunen kan ha ansvar både som eier av skoler og barnehager og som tilsynsmyndighet. Dobbeltrollen innebærer at kommunen må organisere seg på en måte som sikrer uavhengighet og likebehandling i tilsynet jfr. folkehelseloven § 9 annet ledd (lovdata.no). Uavhengigheten i tilsynet er nærmere beskrevet i veiledningen til § 19.

Rettslig grunnlag

- Forskrift om helse og miljø i barnehager, skoler og skolefritidsordninger (lovdata.no)
- Folkehelselovens § 9 (lovdata.no)

2

Miljø- og helsekrav til virksomheter

Regelverk (lov eller forskrift)

§ 4 Helsemessig tilfredsstillende virksomhet

§ 4. Helsemessig tilfredsstillende virksomhet

Virksomheten skal drives på en helsemessig tilfredsstillende måte. Virksomhetens fysiske miljø skal være forsvarlig ut fra en vurdering av faktorer i miljøet som kan påvirke barns og elevers helse, trivsel, lek og læring. Dersom forhold knyttet til enkeltfaktorer i miljøet avviker fra faglige normer må virksomheten kunne dokumentere at det fysiske miljøet likevel er tilfredsstillende. Virksomhetens lokaler og uteområder skal være utformet slik at de fremmer helse, trivsel, lek og læring for alle barn og elever. Behovene til barn og elever med funksjonsnedsettelse skal ivaretas. Lokaler og uteområder skal kunne dekke behov for aktivitet og hvile, og forebygge sykdom, skader, ulykker, overgrep og andre alvorlige hendelser.

Forskrift om helse og miljø i barnehager, skoler og skolefritidsordninger § 4

Kilde: lovdata.no

Virksomheten må sikre at miljøet som helhet er forsvarlig og følge med på, og rette opp i, forhold som ikke er helsemessig tilfredsstillende Kravet til helsemessig tilfredsstillende drift er en rettslig standard, som betyr at bestemmelsen viser til faglige normer som gjelder på det aktuelle området, for eksempel Anbefalte faglige normer for inneklima, Folkehelseinstituttets rapport 2015:1 (fhi.no) og Nasjonal faglig retningslinje for mat og måltider i skolen.

For barn og elevers helse og trivsel er miljøet som helhet viktig. Flere negative miljøfaktorer kan samlet gi større risiko for negative konsekvenser for helse og trivsel enn enkeltfaktorer hver for seg. Kravet til forsvarlig miljø knyttes til virkningen av miljøet på alle barn og elevers helse, trivsel, lek og læring.

Virksomheten kan oppfylle kravene i forskriften på ulike måter. Avbøtende tiltak kan bidra til at kravene i forskrift er oppfylt, selv om faglige normer avvikes. Dersom forhold knyttet til enkeltfaktorer i miljøet avviker fra faglige normer, må virksomheten kunne dokumentere at miljøet likevel er forsvarlig.

Utformingen av lokaler og uteområder må også ivareta de konkrete kravene til miljø og helse i forskriftens kapittel 2. Utformingen må vurderes konkret, og vil avhenge av type virksomhet.

Fysisk aktivitet og hvile

Lokaler og uteområder skal utformes slik at de dekker behov for helsefremmende og allsidige aktiviteter, men også rolige aktiviteter og hvile. For virksomheter som tar imot barn med behov for søvn må det tilrettelegges for søvn enten innendørs eller utendørs.

Alle barn og elever anbefales å være regelmessig og tilstrekkelig aktive, og redusere stillesitting og tiden i ro, i henhold til Helsedirektoratets faglige råd om fysisk aktivitet og stillesitting. Det følger blant annet av rådene at:

- alle bør gis sikre og like muligheter til å delta i fysisk aktivitet
- regelmessige økter med aktivitet i løpet av barnehage og skoledagen er viktig for å redusere tiden i ro og å skape balanse mellom stillesitting og fysisk aktivitet
- tid i ro kan være aktiviteter der man sitter eller ligger i våken tilstand, og beveger seg i liten grad
- spesiell oppmerksomhet bør rettes mot passiv skjermtid, men begrensinger av skjermtid bør ikke gå ut over pedagogisk bruk av digitale læremidler til skolearbeid

Behovene til barn og elever med funksjonsnedsettelse skal ivaretas

Virksomhetens lokaler og uteområder skal fremme helse, trivsel, lek og læring for alle barna. Lokalene og uteområdene må utformes og tilrettelegges på en slik måte at de kan brukes av alle elever og barn, uavhengig av funksjonsevne.

Nye barnehager og skoler eller barnehager og skoler som renoveres skal være universelt utformet. Eksisterende barnehager og skoler bør starte arbeidet med tilrettelegging av både av ute- og inneområdene så snart de blir kjent med at et barn med funksjonsnedsettelse skal starte.

En funksjonsnedsettelse viser til tap av, skade på eller avvik i en kroppsdel eller i en av kroppens psykologiske, fysiologiske eller biologiske funksjoner. Dette kan eksempelvis dreie seg om nedsatt bevegelses-, syns- eller hørselsfunksjon, nedsatt kognitiv funksjon eller ulike funksjonsnedsettelser pga. allergi, hjerte- eller lungesykdommer jfr Barne- og familiedirektoratets (Bufdir) oversikt over begreper om funksjonsnedsettelse.

Se ellers:

- Utdanningsdirektoratets veiledning om universell utforming av barnehage- og skolebygg (udir.no)
- Bufdirs informasjon om universell utforming A-B-C (bufdir.no)
- Universell Utforming AS' veileder om universell utforming av uteområder (PDF, universellutforming.no)

Utforming av uteområder

Det er viktig med god tilgang til uteområder med variert innhold og funksjoner tilpasset alle, ulike aldersgrupper og funksjonsnivåer. Barn og elever oppholder seg store deler av dagen i barnehagen eller på skolen, og en god del av aktiviteten foregår ute. Uteområdene er et fristed og en arena for lek, fysisk aktivitet og motorisk utvikling. God utforming av uteområdene kan bidra til å motvirke inaktivitet og stillesitting og dermed også til å bedre barns og elevers helse. Siden barnehager og skoler er arenaer som treffer de fleste barn og unge kan gode uteområder bidra til å redusere sosial ulikhet i helse.

Uteområder i barnehager og skoler fungerer i mange tilfeller også som møteplass og arenaer for lek og aktivitet i nærmiljøet, noe som bør tas hensyn til i vurderingen av utformingen av uteområdet.

Byggteknisk forskrift § 8-3 (lovdata.no) regulerer krav til uteoppholdsareal ved oppføring av bygninger. Byggteknisk forskrift stiller krav om følgende:

- Uteoppholdsarealer skal etter sin funksjon være egnet for rekreasjon, lek og aktiviteter for ulike aldersgrupper.
- Uteoppholdsarealer skal plasseres og utformes slik at det oppnås god kvalitet med hensyn til sol- og lysforhold, støy- og annen miljøbelastning.
- Uteoppholdsarealer skal utformes slik at personer ikke utsettes for farer, herunder
    - lekearealer skal avskjermes mot trafikk.
    - nivåforskjeller skal sikres slik at fallskader forebygges.
    - sikring av eventuelle basseng, brønn eller lignende.
- Krav om universell utforming.

I planleggingen av uteområder, herunder valg av beliggenhet (se § 5) for barnehager og skoler bør det også tas hensyn til:

- Naturelementer og variert terreng
    - Uteområdet bør omfatte naturområder eller naturelementer, som viktige bidrag for rekreasjon, allsidig aktivitet, lek og læring. Vegetasjon er viktig for å ivareta skygge og motvirke helseskadelig UV-stråling, og kan også bidra til å dempe støy og absorbere luftforurensning.
- Mangfoldig bruk og tilgjengelighet for alle
    - Uteområdene bør invitere til samhandling, fysisk og sosial aktivitet, rekreasjon og hvile med varierte funksjoner tilpasset alle.
    - Uteområdene bør stimulere til varierte egenorganiserte og organiserte aktiviteter for alle, herunder ulike aldersgrupper og funksjonsnivå.
    - Uteområdene må være utformet slik at de sikrer tilgjengelighet for alle.
- Trafikksikre omgivelser
    - Sørge for trafikksikre omgivelser og trygg adkomst.
    - Hjertesone er et samarbeid mellom mange aktører som alle ønsker å fremme barns trygghet, sikkerhet og helse på skoleveien, se Hjertesone – tryggere skolevei hos Trygg Trafikk.

Innendørs arealnormer for skoler

Hva som er tilstrekkelig innendørs areal, må vurderes konkret. Det må tas hensyn til rommenes utforming, møblering og ventilasjonsforhold. Læringsarealet til en klasse/elevgruppe skal kunne legge til rette for varierte arbeidsformer og nødvendig utstyr til undervisning.

Klasserom/hovedrom bør være 2,5 kvadratmeter pr. elev, med mindre klassen disponerer tilleggsarealer i nærheten av klasserommet/hovedrommet. Areal for ansatte kommer i tillegg til arealnormen pr. elev, se veiledning fra Arbeidstilsynet. Når en klasse/elevgruppe disponerer tilleggsarealer (grupperom, formidlingsrom eller andre rom) i nærheten av klasserommet/hovedrommet, kan klasserommet/hovedrommet planlegges etter en arealnorm på minimum 2 kvadratmeter pr. elev. Så lenge inneklimaet er tilfredsstillende og aktiviteten i rommet er tilpasset, kan elevtallet i enkeltrom (som for eksempel formidlingsrom og auditorier) være høyere enn normen på 2 kvadratmeter pr. elev tilsier.

Utendørs arealnormer for skoler

Forskriften stiller krav til utformingen av uteområder. Kravet til helsefremmende uteområder forutsetter at uteområdet har en viss størrelse for å få plass til kvaliteter i utformingen, som naturelementer, variert terreng m.v. for å sikre mangfoldig bruk og forhindre slitasje. Gjeldende anbefaling er 50 m2 per barn.

Utendørs arealnormer for skoler, utforming av uteområder og bruk av kompenserende tiltak i barnehager og skoler er under revisjon og vurderes på bakgrunn av oppdatert kunnskapsgrunnlag. Les mer under metode og prosess.

Arealnormer i barnehager

Barnehagens fysiske omgivelser må ha kvaliteter som stimulerer motorisk utvikling gjennom lek og fysisk utfoldelse, og som samtidig er trygge for barn i ulike aldersgrupper. Uteområdene må derfor være egnet, både i utforming og størrelse, for variert lek og utfoldelse under trygge forhold.

Veiledende norm for barns leke areal inne er 4 kvadratmeter netto per barn over tre år og om lag 1/3 mer (ca. 5,3 kvadratmeter) per barn under tre år. Utearealet i barnehagen bør være om lag seks ganger så stort som leke- og oppholdsarealet inne. Normen har Kunnskapsdepartementet gitt i rundskriv F-08-06 Barnehageloven med forskrifter og Kunnskapsdepartementets merknader (udir.no).

Uteområdet bør minst være seks ganger så stort som innearealene. Det vil si ca. 24 kvadratmeter for barn over 3 år og 33 kvadratmeter under 3 år. Det er områder for barns lek som inkluderes. Områder til for eksempel boder/skur for oppbevaring av leker og sykkelstativ kommer i tillegg. Det må samtidig være mulighet for barn å sove ute uten at det kommer i konflikt med barn som leker.

Kunnskapsdepartementet har utarbeidet Veiledning for utforming av barnehagens utearealer (regjeringen.no).

Særlig om sol og skyggeforhold

Ultrafiolett stråling fra sola kan gi oss betydelige helseskader, og hudkreft er den mest alvorlige. Denne kreftformen kan forebygges, likevel får stadig flere mennesker hudkreft. Solforbrenninger, spesielt i barneårene, kan øke risikoen for å få hudkreft senere i livet. Les om sol og solarium (dsa.no). Uteområdene bør derfor ha både sol- og skyggesteder. I tillegg bør det innføres tiltak som forebygger for mye UV-eksponering for barna.

Se veiledning fra Direktoratet for strålevern og atomsikkerhet om tiltak: Solbeskyttelse i skoler og barnehager (dsa.no).

Særlig om utendørs luftforurensing

Grenseverdier for utendørs luftkvalitet er forskriftsfestet i forurensningsforskriften del 3 (lovdata.no) om lokal luftkvalitet. I vurdering av utendørs luftforurensning kan luftkvalitetskriteriene (fhi.no) benyttes. Disse er beskrevet for en rekke komponenter, og er satt slik at de skal beskytte de fleste, også sårbare barn, mot negative helseeffekter.

Barnehager og skoler i områder med mulig eller kjent risiko for moderat til svært høy luftforurensning bør vurdere rutiner for å følge med på varslingstjenesten for lokal luftkvalitet (miljodirektoratet.no), som del av virksomhetens internkontroll. Varslingstjenesten oppdateres daglig og inneholder blant annet råd og veiledning for kommuner i arbeidet med lokal luftkvalitet. Det er knyttet helseråd til de ulike forurensningsklassene, og det gis spesifikke helseråd for barn og spesielt barn i sårbare grupper.

Mer veiledning om utendørs luftforurensning kan finnes på Miljødirektoratets nettsider om luftkvalitet (miljodirektoratet.no).

Tobakksbruk

Tobakksbruk er forbudt i barnehagers og skolers lokaler og på uteområdene jf tobakkskadelovens §§ 26 og 27 (lovdata.no). Ansatte i barnehager og skoler kan ikke bruke tobakk når de er på jobb. Elever ved grunnskoler og videregående skoler skal være tobakksfrie i skoletiden.

Les mer om tobakksforbud i barnehager og skoler.

Rettslig grunnlag

- Forskrift om helse og miljø i barnehager, skoler og skolefritidsordninger (lovdata.no)
- Byggteknisk forskrift § 8-3 (lovdata.no)
- Forurensningsforskriften del 3 (lovdata.no)
- Rundskriv F-08-06 Barnehageloven med forskrifter og Kunnskapsdepartementets merknader (udir.no)
- Tobakksskadeloven (lovdata.no)

Regelverk (lov eller forskrift)

§ 5 Beliggenhet

§ 5. Beliggenhet

Den som planlegger drift av virksomhet omfattet av forskriftens virkeområde skal ved valg av beliggenhet for virksomheten ta hensyn til risikoforhold som blant annet trafikk, luftforurensning, støy, klima og områdets utforming slik at virksomhetens miljø til enhver tid er helsemessig forsvarlig.

Forskrift om helse og miljø i barnehager, skoler og skolefritidsordninger § 5

Kilde: lovdata.no

Beliggenheten er en viktig del av det totale miljøet til barn og elever og bør vurderes opp mot alder og oppholdstid. Virksomheten bør lokaliseres slik at den oppleves som en naturlig del av nærmiljøet for dem som oppholder seg både i og utenfor skolen/barnehagen.

Bestemmelsen viser til at viktige risikoforhold ved valg av beliggenhet blant annet er trafikk, luftforurensning, støy, klima og områdets utforming. Andre viktige risikoforhold er grunnforhold, radon, rasfare, flom og avstand til høyspentmaster.

Ved valg av beliggenhet, bør det også tas hensyn til om det er naturelementer og variert terreng, mulighet for mangfoldig bruk og tilgjengelighet for alle, trafikksikre omgivelser, samt tilrettelagt og trygg fremkommelighet til fots eller på sykkel. Tilgang til sol og skygge er også et viktig moment ved valg av beliggenhet.

Disse momentene skal ivaretas gjennom ordinær planlegging og byggesaksbehandling etter plan og bygningsloven. Det følger av Nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging 2023–2027 (regjeringen.no) at det ved planlegging av barnehager og skoler vurderes lokalisering og arealbehov tidlig i planprosessene i samarbeid med relevante aktører. Se også veileder for barn og unge i plan og byggesak. Valg av beliggenhet for barnehager og skoler må også ses i sammenheng med kommunens systematiske folkehelsearbeid, se Helsedirektoratets veileder om systematisk folkehelsearbeid..

Retningslinjer for behandling av luftkvalitet i arealplanlegging (T-1520) (regjeringen.no) og for behandling av støy i arealplanlegging (T-1442) (regjeringen.no) bør legges til grunn.

Ved valg av beliggenhet må det sikres at kravet til helsemessig tilfredsstillende utforming av uteområder i forskriften § 4 ivaretas. Det vises til mer veiledning om helsemessig tilfredsstillende utforming av uteområder i barnehager og skoler i veiledning til § 4 om helsemessig tilfredsstillende virksomhet.

Rettslig grunnlag

- Forskrift om helse og miljø i barnehager, skoler og skolefritidsordninger (lovdata.no)

Regelverk (lov eller forskrift)

§ 6 Inneklima

§ 6. Inneklima

Inneklimaet, herunder temperatur, fuktighet, trekk, luftkvalitet, lukt, stråling og beskyttelse mot giftige eller helsefarlige stoffer, skal være helsemessig tilfredsstillende.

Forskrift om helse og miljø i barnehager, skoler og skolefritidsordninger § 6

Kilde: lovdata.no

Godt inneklima i barnehagen og på skolen har betydning for helse og trivsel hos barn og elever. Folkehelseinstituttet og Helsedirektoratet utga i 2016 oppdatert kunnskapsgrunnlag om helsemessig betydning av inneklima i skoler og barnehager, se rapporten Inneklima i skoler og barnehager. Helsemessig betydning for barn og unge (fhi.no).

Inneklimaet i barnehager og skoler skal være helsemessig tilfredsstillende. Virksomheten må sikre at inneklima som helhet er forsvarlig. Flere negative miljøfaktorer kan samlet gi større risiko for negative konsekvenser for helse og trivsel enn enkeltfaktorer hver for seg. Dersom forhold knyttet til enkeltfaktorer i miljøet avviker fra faglige normer, må virksomheten kunne dokumentere at det fysiske miljøet likevel er tilfredsstillende, se § 4 Helsemessig tilfredsstillende virksomhet.

Faglige normer for inneklima følger av Anbefalte faglige normer for inneklima. Revisjon av kunnskapsgrunnlag og normer – 2015 (fhi.no).

Virksomheten skal ha internkontroll for å sikre at kravene til helsemessig tilfredsstillende inneklima til enhver tid er oppfylt, jfr. § 18.

Virksomheten skal også ha en oppdatert og langsiktig vedlikeholdsplan som sikrer at virksomhetens lokaler vedlikeholdes på en helsemessig tilfredsstillende måte, jfr. § 16.

Temperatur

Temperaturen bør ligge mellom 19–26 °C, med anbefaling om mellom 20–24 °C om vinteren og 23–26°C om sommeren Lufttemperaturen må, i tillegg til å tilpasses sesong, tilpasses barnas alder, bekledning og aktivitetsnivået i lokalene.

Lufttemperatur kan påvirke helse og trivsel, samt arbeidsprestasjoner. Høy temperatur kan føre til tretthet, dårlig konsentrasjon, tørrhet i hud og slimhinner, luftveisirritasjon og hodepine. Avkjøling og kald trekk kan føre til muskelspenninger og uro.

Utfordringer med temperaturforhold skyldes ofte manglende eller dårlig fungerende varmeanlegg, mangelfull isolasjon, trekk, manglende solavskjerming og/eller kalde gulv.

Luftfuktighet

Variasjoner i luftfuktighet tolereres godt av mennesker, og under normale forhold har variasjoner i luftens fuktighet innenfor 20–60 % relativ luftfuktighet liten innflytelse på inneklimaet.

For høy luftfuktighet kan bidra til problemer med lukt, mugg og bygningsskader.

Tørr luft kan gi seg utslag i tørre øyne og svelg og har sammenheng med faktorer som lav luftfuktighet og enkelte innendørs luftforurensninger som for eksempel partikkelforurensning.

Fukt og mugg

Utfordringer med fukt og mugg kan blant annet skyldes lekkasjer, skader på fuktsperre eller mangelfull drenering eller isolasjon. For høy luftfuktighet kan også bidra til problemer med lukt, muggvekst og bygningsskader.

Fukt og mugg kan observeres visuelt og luktes. Ved påvisning av fuktskader og muggskader innendørs er det viktig å sørge for at problemene raskt utbedres.

Fuktproblemer og mikrobiologisk forurensning innendørs kan ha uønskede helsemessige konsekvenser i form av forverring av luftveissykdommer/allergi. Det er også antydet en mulig kobling mellom muggsoppeksponering tidlig i livet og utvikling av astma blant sårbare grupper.

Trekk

Trekk er luftbevegelse som gir sjenerende avkjøling av kroppen. Dersom lufthastigheten overstiger 0,15 m/s i oppholdssonen kan dette gi trekkfølelse.

Kald trekk kan føre til muskelspenninger og uro. Trekk kan komme fra ventilasjonsanlegg, dårlig isolerte vinduer eller dører. I eldre bygninger bør effektive varmekilder plasseres under vinduene for å motvirke at luft avkjøles av kalde vindusflater og gir trekk langs gulvet.

Luftkvalitet

God inneluft skal kunne beskrives som frisk og behagelig, ikke «tung og irriterende». Dårlig luftkvalitet kan gi tretthet, hodepine og påvirke konsentrasjon og læring. Mangelfull ventilasjon kan irritere luftveiene og øke smitteoverføring av noen mikroorganismer som smitter via luft.

Karbondioksid (CO_2) bør ikke overskride 1000 ppm CO_2 i oppholdsrom.

Tilfredsstillende ventilasjon vil gi konsentrasjoner under normverdien på 1000 ppm. For å finne ut om ventilasjonen er tilstrekkelig, kan karbondioksid (CO_2) konsentrasjonen i inneluften måles.

Høyt innhold av CO_2 skyldes mangelfull ventilasjon i forhold til antall personer i lokalene og aktivitetsnivå.

Andre årsaker til dårlig luftkvalitet kan være mangelfullt renhold, bruk av støvsamlende materialer, fukt, støv for eksempel fra klær og sko som tas med inn, forurensning i uteluften, høy temperatur eller allergener fra dyr.

Det bør utvises varsomhet ved bruk av heldekkende teppegulv i permanente oppholdsrom i skoler og barnehager, med mindre særskilte behov gjør at teppegulv er å foretrekke. Ved valg av gulvmaterialer bør det også tas hensyn til behov for renhold og innvirkning på akustiske forhold. Se egne bestemmelser om rengjøring, jfr. § 12 og lydforhold, jfr. § 8. Sammenlignet med glatte gulv krever teppegulv mer omfattende renhold med høyere økonomiske kostnader.

Giftige og helseskadelige stoffer

Eksempler på giftige og helseskadelige stoffer som kan påvirke inneklimaet kan være avgassing fra bygningsmaterialer, forekomst av asbestholdige materialer, kjemiske skadedyrmidler, rengjøringsmidler og utendørs luftforurensning som trekkes inn gjennom luftinntaket. Ved nybygg er det viktig at materialer har tørket ut, og at lokalene er rengjort slik at støv dannet i byggeprosessen er fjernet.

De mulige helsefarene ved en eksponering for asbest kan være alvorlige, og denne type problematikk må derfor tas på alvor. Virksomheter som skal utføre rivings-, reparasjons- og vedlikeholdsarbeid av asbestholdig materiale, skal ha tillatelse fra Arbeidstilsynet, jfr. forskrift om utførelse av arbeid § 4-3 (lovdata.no).

Se veiledning om asbest på arbeidstilsynet.no og kapittel 8 om asbest i Anbefalte faglige normer for inneklima (fhi.no).

Stråling

Radon er en luktfri og usynlig gass som kommer fra grunnen og varierer etter geologiske forhold. Eksponering for radon gir økt risiko for lungekreft. Strålevernforskriften (lovdata.no) stiller krav til radonnivået i barnehager og skoler. Alle barnehager og skoler skal ha så lave radonnivåer som det er praktisk mulig å få til. Tiltak for å redusere radonnivået skal alltid gjennomføres dersom nivået er over 100 Bq/m3. Grenseverdien (maksimumsgrensen) på 200 Bq/m3 skal ikke overstiges.

Radonnivået skal måles og dokumenteres. Det finnes en egen måleprosedyre for måling av radon i skoler og barnehager. Etter at det er gjennomført tiltak for å redusere radon, må det måles på nytt for å kontrollere at tiltakene har tilstrekkelig effekt. Se veiledning om radon i skoler og barnehager (dsa.no). Radonnivåene kan endres over tid og radon må derfor måles regelmessig. Se veileder i tilsyn med om radon i skoler, barnehager og utleieboliger.

Stråling fra elektromagnetiske felt (EMF) skal holdes så lavt som praktisk mulig. For veiledning om elektromagnetiske felt, se nettsidene til Direktoratet for strålevern og atomsikkerhet.

Oppsummering

Oppsummering om inneklima

Faktorer	Faglige normer
Temperatur	Mellom 19–26 °C.
Luftkvalitet	Karbondioksydnivå (CO2) bør ikke overskride 1000 ppm CO2.
Lufthastighet	0,15 m/s målt som middelhastighet over 3 minutter i oppholdsrom skal ikke overskrides.
Fukt	Fukt og råteskader og/eller synlig mugg og mugglukt skal ikke forekomme.
Radon	Så lave nivåer som praktisk mulig å få til i skoler og barnehager. Lavest mulig verdi anbefales for skoler og barnehager. Tiltaksgrense: 100 Bq/m³. Maksimumsgrensen er 200 Bq/m³.
Stråling	Holdes så lavt som praktisk mulig eller som god praksis tilsier.

Veiledning fra andre myndigheter, organisasjoner eller fagmiljø

- Byggteknisk forskrift med veiledning (dibk.no)
- Arbeidstilsynets veiledning om inneklima og ventilasjon
- Arbeidstilsynets veiledning om inneklima og luftkvalitet

Rettslig grunnlag

- Forskrift om helse og miljø i barnehager, skoler og skolefritidsordninger (lovdata.no)
- Forskrift om utførelse av arbeid § 4-3 (lovdata.no)
- Strålevernforskriften (lovdata.no)

Regelverk (lov eller forskrift)

§ 7 Lysforhold

§ 7. Lysforhold

Virksomhetens lokaler skal ha helsemessig tilfredsstillende dagslys og utsyn, med mindre det for deler av lokalene av åpenbare grunner ikke er ønskelig eller nødvendig. Virksomhetens lokaler og uteområder skal ha en tilfredsstillende belysning som er tilpasset planlagt bruk.
Forskrift om helse og miljø i barnehager, skoler og skolefritidsordninger § 7

Kilde: lovdata.no

God belysning, tilgang på dagslys og utsyn er viktig for inneklima og har betydning for helse, aktivitet og trivsel. Uheldige belysningsforhold kan føre til symptomer som såre, anstrengte øyne, trøtthet og hodepine, samt nedsatt konsentrasjon, læringsutbytte og trivsel. I tillegg er utendørs belysning viktig for å gjøre uteområdene trygge og tilgjengelige, og forebygge skader og ulykker.

Krav til dagslys og utsyn

Bestemmelsen stiller krav om at alle virksomhetens lokaler skal ha dagslys og utsyn. Unntak kan gjøres dersom det for deler av lokalene av åpenbare grunner ikke er ønskelig eller nødvendig.

Lokaler som ikke krever dagslys og utsyn kan være lokaler der elever og barn har kort oppholdstid i løpet av en dag, for eksempel gangarealer, garderober, toaletter og lagringsrom.

I utgangspunktet bør alle grupperom som brukes av elever og barn ha dagslys og utsyn. Grupperom uten dagslys og utsyn kan aksepteres i enkelte tilfeller der rommet benyttes i korte perioder i løpet av en dag. Virksomheten må sørge for at rommet ikke benyttes av de samme barna/elevene over en lengre periode. Rutiner for bruk av slike rom må beskrives i virksomhetens internkontrollsystem for å sikre at kravet til lysforhold oppfylles.

Byggteknisk forskrift (lovdata.no) stiller krav til inneklima og helse ved oppføring av byggverk, se § 13-7 om Lys og § 13-8 om Utsyn.

Krav til belysning

Bestemmelsen stiller også krav til tilfredsstillende belysning som er tilpasset planlagt bruk. Kravet til belysning gjelder både i virksomhetens lokaler og på uteområdene. Virksomheten må sikre at alle barn og elever har gode lysforhold, herunder også barn med nedsatt syn.

Norm til belysningsstyrke er gitt i Norsk Standard NS-EN 12464-1 (standard.no), og luxtabell og planleggingskriterier for innendørs belysningsanlegg (lyskultur.no) utfyller standarden. Tilleggsbelysning er nødvendig for å oppfylle normene for belysningsstyrke. I mange rom vil det være behov for både allmennbelysning og tilleggsbelysning. Barn med nedsatt syn kan ha behov for tilleggsbelysning utover det som er angitt i NS-EN 12464.

Høst- og vinterstid kan det være mørkt når barna kommer og går fra barnehagen/skolen. Belysning på uteområdet skal bidra til å gjøre området til et trygt, sikkert, tilgjengelig og attraktivt sted å være, samt at det skal være lett å orientere seg. Dette krever godt planlagt belysning. Mange steder fungerer også barnehagens og skolens uteområde som nærmiljøanlegg for nabolaget.

Rettslig grunnlag

- Forskrift om helse og miljø i barnehager, skoler og skolefritidsordninger (lovdata.no)
- Byggteknisk forskrift (lovdata.no)

Regelverk (lov eller forskrift)

§ 8 Lydforhold

§ 8. Lydforhold

Virksomhetens lokaler og uteområder skal være helsemessig tilfredsstillende utformet og innredet slik at barn og elever er beskyttet mot støy og slik at deres oppmerksomhet ikke svekkes eller samtale vanskeliggjøres.
Forskrift om helse og miljø i barnehager, skoler og skolefritidsordninger § 8

Kilde: lovdata.no

Påvirkning av støy

Støy er definert som uønsket lyd. Individuelle forskjeller kan være avgjørende for hvordan man opplever og mestrer støy. Støy kan virke inn på læring ved å forstyrre eller maskere kommunikasjon, virke distraherende og hemme konsentrasjon og evnen til å være oppmerksom. Lang etterklangstid kan gjøre det vanskelig å oppfatte ord, særlig for hørselshemmede.

Støy kan også forstyrre hvile og søvn og oppleves som irriterende og slitsomt, noe som kan medvirke til stress og helseplager over tid, selv om støyen i seg selv ikke er så høy at den gir hørselsskade. Akseptabelt støynivå vil avhenge av ulike forhold som tid og sted, hvilke aktiviteter som foregår, lydens karakter og subjektive forhold. Barn er under stadig utvikling og har ikke ferdig utviklede mestringsstrategier; de har mindre kontroll over sine omgivelser enn voksne, og anses derfor som sårbare for støypåvirkning.

Kilder til støy

I barnehager og skoler er det tre hovedkilder til støy:

- støy fra tekniske installasjoner som ventilasjonsanlegget, vifter, tørkeskap, ulike maskiner osv.
- støy fra mennesker, for eksempel forårsaket av barna/elevenes aktivitet
- utendørs kilder til støy som vegtrafikk, anleggsvirksomhet eller næringsvirksomhet

Lydnivå påvirkes av akustiske forhold.

Veiledning

Gode lydforhold kan oppnås bl.a. ved å ha hensiktsmessig akustisk demping og luftlydisolasjon samt ved å sørge for romdisponering, plassering og bruk som gir gode lydforhold.

Faglige normer for lydforhold er angitt i NS 8175 Lydforhold i bygninger – Lydklasser for ulike bygningstyper (standard.no), hvor det blant annet er angitt grenseverdier for skoler, andre bygninger til undervisningsformål og lokaler til skolefritidsordning.

Klima- og miljødepartementets retningslinje for behandling av støy i arealplanleggingen T-1442/2021 (regjeringen.no) angir anbefalte støygrenser utendørs ved planlegging av ny støyfølsom bebyggelse, herunder skoler og barnehager, eller nye støyende anlegg og virksomhet. Retningslinjen gir veiledning

på faglige normer for støygrenser. Miljødirektoratets veileder om behandling av støy i arealplanlegging – M-2061 (miljodirektoratet.no) gir veiledning til retningslinjen.

Byggteknisk forskrift stiller krav til inneklima og helse ved oppføring av byggverk, se byggteknisk forskrift § 13-6 om Lyd og vibrasjoner (lovdata.no).

Utdanningsdirektoratet har veiledning om tilrettelegging for barn og elever med nedsatt hørsel (udir.no).

Rettslig grunnlag

- Forskrift om helse og miljø i barnehager, skoler og skolefritidsordninger (lovdata.no)
- Byggteknisk forskrift § 13-6 (lovdata.no).

Regelverk (lov eller forskrift)

§ 9 Måltider og spisetid

§ 9. Måltider og spisetid

Virksomheten skal sørge for gode rammer for måltider som ivaretar måltidets sosiale funksjoner. Virksomheten skal sørge for at barn og elever får tilstrekkelig tid og ro til å spise. Spisetiden bør være minimum på 30 minutter i barnehagen og minimum 20 minutter i skolen og skolefritidsordninger.
Forskrift om helse og miljø i barnehager, skoler og skolefritidsordninger § 9

Kilde: lovdata.no

Måltider i barnehager, skoler og skolefritidsordninger er viktig for barn og elevers helse, trivsel og for det sosiale og pedagogiske miljøet i virksomheten.

Måltidets sosiale funksjon

Virksomheten skal sørge for gode rammer for måltider som ivaretar måltidets sosiale funksjoner, og lokalene det spises i bør være utformet for å ivareta dette. Det bør legges til rette for at barn og elever kan delta i sosiale fellesskap under måltidet og at de kan nyte maten sin, enten den er medbrakt eller tilbudt. Voksnes deltakelse i måltidet kan fremme økt fellesskap mellom barn, elever og voksne.

Voksne i barnehagen og skolen kan påvirke barn og elevers forhold til mat og måltider gjennom hva de selv spiser og drikker og hva de formidler om både mat og ernæring og om hvordan man skal omgås under måltidet. Virksomheten bør legge vekt på et helsefremmende kosthold og bygge på Helsedirektoratets kostråd.

Bruk av skjerm eller annen underholdning under måltidet kan forstyrre spisingen og måltidets sosiale funksjon.

Tid og ro til å spise

Virksomheten skal sørge for at barn og elever får tilstrekkelig tid og ro til å spise. Spisetiden bør være på **minimum 30 minutter i barnehagen**, og **minimum 20 minutter i skolen og skolefritidsordninger**. Tid til forberedelser, som håndvask, og opprydding, kommer i tillegg.

For mer veiledning vises det til nasjonal faglig retningslinje for:

- mat og måltider i barnehagen
- mat og måltider i skolen (og skolefritidsordning)

Matallergier

Lagring, tilberedning og servering av mat i virksomheten må skje i samsvar med råd og regelverk fra Mattilsynet (matportalen.no), herunder hensynet til matallergi (matportalen.no) og merking av allergener (mattilsynet.no).

Virksomheten må ha rutiner som ivaretar hensynet til matallergi og matintoleranser. Tilrettelegging for barn og unge med matallergi og håndtering av matallergi er beskrevet i Helsedirektoratets råd om håndtering av matallergi i barnehagen og skolen.

Mat- og håndhygiene

Det er viktig med god håndhygiene ved tilberedning av mat og før måltidet, samt at mat som ikke skal spises med en gang, kjøles ned raskt.

Mattilsynet har råd knyttet til matservering i barnehager og skolefritidsordninger (mattilsynet.no). Mattilsynet har også laget en veiledning om trygg mat i barnehager (PDF, mattilsynet.no).

Skoler og barnehager som har et serveringstilbud, må følge matloven (lovdata.no) ved matservering.

Spesielt for barnehager

De fleste barn i Norge går i barnehage. I løpet av en vanlig hverdag inntar barnet mellom 40 og 60 prosent av sitt energiinntak i barnehage.

Spisetiden bør være minimum på 30 minutter i barnehagen. Det skal skapes en god ramme rundt måltidene og barna skal ha nok tid til å spise maten sin.

Ifølge forskrift om rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver (rammeplanen) (lovdata.no) skal barnehagen ha en helsefremmende og forebyggende funksjon og bidra til å utjevne sosiale forskjeller og gi barna grunnlag for å utvikle matglede og sunne helsevaner.

Helsedirektoratets nasjonale faglige retningslinje for mat og måltider i barnehagen bør legges til grunn ved matservering slik at den ernæringsmessige verdien av måltidet sikres. Det anbefales blant annet at det legges til rette for minst tre faste måltider om dagen med maksimum 3 timers mellomrom og minimum 30 minutters spisetid. Maten bør varieres over tid for å gi forskjellige smaksopplevelser og næringsstoffer. «Bra mat i barnehagen» er et pedagogisk materiale utarbeidet av Helsedirektoratet med råd og tips om mat i barnehagen.

Matjungelen Barnehage (matjungelen.no) er et gratis aktivitetsprogram som inneholder en verktøykasse for personalet, aktivitetsopplegg for barna og oppskrifter til bruk i barnehagen.

Fiskesprell – et nasjonalt kostholdsprogram (fiskesprell.no) formidler kunnskap og inspirasjon om barn og sjømat gjennom kurs, materiell og støtte.

Spesielt for skoler

Virksomheten skal sørge for gode rammer for måltider som ivaretar måltidets sosiale funksjoner.

Det skal skapes en god ramme rundt måltidene og elevene skal ha nok tid til å spise maten sin. **Spisetiden bør være minimum 20 minutter i skolen.**

Skolen bør ha ordninger som sikrer elevene daglig tilgang til melk og frukt eller grønnsaker, samt mat til de som ikke har med seg matpakke hjemmefra. Skolen bør ikke tilby brus, godteri, potetgull og annen snacks. Bakevarer og andre produkter med mye sukker og/eller fett bør forbeholdes spesielle anledninger.

Retningslinjen gjelder for barneskoler, SFO, ungdomsskoler og videregående skoler. I barne- og ungdomsskoler bør ikke drikke tilsatt koffein tilbys. For videregående skoler er råd for kantiner inkludert.

Spesielt for skolefritidsordninger

Spisetiden bør minimum være 20 minutter. Nasjonal faglig retningslinje for mat og måltider i skolen bør legges til grunn.

SFO skal i henhold til rammeplan for skolefritidsordningen (lovdata.no) legge til rette for daglige måltider som gir barna grunnlag for å utvikle matglede, fellesskapsfølelse og gode helsevaner. Når mat blir servert i SFO, bør SFO legge vekt på et helsefremmende kosthold og bygge på Helsedirektoratets kostråd, samt legge vekt på bærekraftige matvaner og forbruk. SFO skal ha gode rutiner for hygiene og avfallshåndtering og bør formidle disse til barna. Å lage mat sammen i SFO kan gi barna erfaring med hvordan de selv kan lage enkle og sunne måltider, og hvordan de sammen med andre kan skape trivelige rammer rundt måltidet. Se mer veiledning hos Utdanningsdirektoratet om mat og måltidsglede i SFO (udir.no).

Matjungelen SFO (matjungelen.no) er et gratis aktivitetsprogram som inneholder blant annet en kompetansehevingspakke for SFO-ansatte og aktivitetsopplegg for barna. Matjungelen er forankret i rammeplanen for SFO og utviklet spesifikt for SFO som arena.

Fiskesprell – et nasjonalt kostholdsprogram (fiskesprell.no) formidler kunnskap og inspirasjon om barn og sjømat gjennom kurs, materiell og støtte.

Rettslig grunnlag

- Forskrift om helse og miljø i barnehager, skoler og skolefritidsordninger (lovdata.no)
- Forskrift om rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver (lovdata.no)
- Forskrift om rammeplan for skolefritidsordningen (lovdata.no)

Regelverk (lov eller forskrift)

§ 10 Drikkevann

§ 10. Drikkevann

Virksomheten skal være tilkoblet et vannforsyningssystem som leverer drikkevann i samsvar med drikkevannsforskriftens krav.

Forskrift om helse og miljø i barnehager, skoler og skolefritidsordninger § 10

Kilde: lovdata.no

Drikkevann er definert i drikkevannsforskriften § 3 bokstav b (lovdata.no) som alle former for vann som enten ubehandlet eller etter behandling skal drikkes, brukes i matlaging, til andre husholdningsformål eller i næringsmiddelforetak der det stilles krav om bruk av drikkevann.

Vannforsyningssystemer i alle skoler og barnehager skal godkjennes hos Mattilsynet, og Mattilsynet fører tilsyn og kan fatte vedtak ved avvik.

Mer veiledning om temaet kan leses på Mattilsynets temaside om Drikkevann (mattilsynet.no).

Les mer om råd og informasjon om drikkevann, beredskap knyttet til drikkevannsforsyningen og Nasjonal vannvakt på Folkehelseinstituttets temaside om drikkevann (fhi.no).

Rettslig grunnlag

- Forskrift om helse og miljø i barnehager, skoler og skolefritidsordninger (lovdata.no)
- Drikkevannsforskriften § 3 bokstav b (lovdata.no)

Regelverk (lov eller forskrift)

§ 11 Sanitære anlegg

§ 11. Sanitære anlegg

Virksomhetens sanitære anlegg skal ha tilfredsstillende standard, utforming, og kapasitet.

Forskrift om helse og miljø i barnehager, skoler og skolefritidsordninger § 11

Kilde: lovdata.no

Sanitære anlegg omfatter blant annet toaletter, vasker, dusjer, garderober og drikkevannsfontener. De sanitære forhold må tilpasses de aktuelle aldersgruppenes behov og det enkelte roms funksjoner.

Anleggene må ha

- tilfredsstillende standard
- tilstrekkelig størrelse
- tilstrekkelig kapasitet tilpasset virksomhetens behov.
- god tilgjengelighet

God utforming og plassering av toaletter, dusjer, garderober, og stellerom kan påvirke barn og elevers rett til privatliv, forebygge uønskede hendelser, ha betydning for trivsel og opplevd trygghet. Ved planlegging av utforming og plassering av sanitære anlegg bør man ta hensyn til dette, for eksempel ved å etablere toaletter med tette vegger og dører, samt dusjer som ivaretar skjerming. For stellerom bør det også tas hensyn til behovet for innsyn for å forebygge uønskede hendelser.

For nye anlegg stiller byggteknisk forskrift (lovdata.no) krav til standard og utforming, se blant annet § 13-15 om våtrom og rom med vanninstallasjoner og kapittel 12 om planløsning og bygningsdeler i byggverk. Kravene i og veiledning til byggteknisk forskrift (dibk.no) er veiledende for eksisterende virksomheter for hva som er helsemessig forsvarlig.

I sanitæranlegg er det spesielt viktig med et grundig renhold med hensyn til smittevern og god ventilasjon for å fjerne lukt og fuktighet som kan medføre vekst av mikroorganismer. Dette innebærer at alle overflater skal ha en standard som gjør anleggene enkle å rengjøre. Alle toaletter må ha håndvask med varmt vann, såpedispenser og tørkemulighet.

Kapasitet og størrelse skal tilpasses virksomhetens behov. Det anbefales ett toalett per 10 barn i barnehage og ett toalett per 20 elever i skolen. Virksomheter bør ha toaletter med tilgang fra uteområde. Det må være tilstrekkelig antall håndvasker for å kunne ivareta god håndhygiene.

Størrelse på garderober bør tilpasses behovene ved påkledning, behovet for oppbevaring av tøy, og ta hensyn til antall personer som skal oppholde seg der samtidig. Det må være tilstrekkelig areal til påkledning slik at risikoen for konflikt mellom barna/elevene unngås. Trange garderober og trengsel kan bidra til at uønskede situasjoner oppstår.

Rettslig grunnlag

- Forskrift om helse og miljø i barnehager, skoler og skolefritidsordninger (lovdata.no)
- Byggteknisk forskrift (lovdata.no)

Regelverk (lov eller forskrift)

§ 12 Rengjøring og avfallshåndtering

§ 12. Rengjøring og avfallshåndtering

Virksomhetens utforming og innredning skal være tilrettelagt for tilfredsstillende renhold og avfallshåndtering. Virksomhetens lokaler, uteområder og tekniske anlegg skal ha forsvarlig renhold. Områder som ikke er tilgjengelige for daglig renhold skal rengjøres jevnlig og ved behov. Virksomhetens avfall skal håndteres og oppbevares slik at smittespredning og sjenerende lukt unngås.
Forskrift om helse og miljø i barnehager, skoler og skolefritidsordninger § 12

Kilde: lovdata.no

Hensikten med rengjøring og kravet til forsvarlig renhold er å sørge for både god hygiene, et godt inneklima og trivsel. Godt renhold reduserer forekomsten av støvpartikler, allergener og smittestoffer.

Utformingen av virksomhetens områder, både inne og ute, har betydning for hvordan man sørger for et effektivt og godt renhold. Virksomhetens utforming og innredning, herunder materialvalg, skal være tilrettelagt for renhold og avfallshåndtering.

Kravet om forsvarlig renhold gjelder for alle deler av virksomheten, både inne og ute. Kravet til renhold omfatter alle overflater i lokalene; gulv, innredning og inventar, vegger og himling.

Forsvarlig renhold

Renholdet skal tilpasses hver enkelt virksomhet. Et forsvarlig renhold handler om å tilpasse renholdet etter behov. For eksempel vil det være nødvendig med mer renhold i perioder med høy smitterisiko (eks. virusinfeksjoner), ved høyt press på toaletter eller problemer med lukt.

Hvor regelmessig de ulike overflatene eller ulike rom bør rengjøres, vil avhenge av behovet.

Det må utarbeides en renholdsplan tilpasset virksomhetens behov. Renholdsplanen bør inneholde følgende:

- arbeidstid for regelmessig/daglig/ukentlig renhold
- hva som utføres av regelmessig/daglig/ukentlig renhold
- plan for periodisk renhold/hovedrenhold – utføres sjeldnere
- bygg, etasje, romnummer, romtype, rengjøringsareal, gulvbelegg, frekvens og kvalitetsprofil
- beregnet renholdstid – minimum akseptert renholdstid
- alle forhold av betydning for renholdsbehovet, for eksempel møblering, ventilasjonskanaler, lysarmaturer, avfallshåndtering og bruk av lokalene
- relevante rutiner, for eksempel renholdsinspeksjoner, tider for renholdet og sikkerhetsrutiner knyttet til oppbevaring av nøkler, låsing og alarmer
- plan for støvtørking av høye flater, vask av vegger og tak, ventiler mv.
- Informasjon om rengjøringsmidler og eventuelle kjemikalier
- virksomhetens medvirkning i renholdet

Forsvarlig renhold handler også om å bruke tilfredsstillende hygieniske metoder. Rengjøringsprodukter og rengjøringsmetoder skal vurderes med tanke på å unngå allergi og helseplager. Det vil blant annet si

minst mulig bruk av kjemikalier og parfymerte renholdsprodukter. Det anbefales forsiktighet med bruk av rengjøringsmidler i sprayform, se veiledning fra Arbeidstilsynet om renholdsarbeid og kjemisk påvirkning (arbeidstilsynet.no).

NS-INSTA 800 (standard.no), som er en nordisk renholdsstandard, og Sintef Byggforsk sine råd og anbefalinger for effektivt og kvalitetsbevisst renhold i skoler og barnehager (700.212) (byggforsk.no), gir veiledning for renholdsarbeidet i barnehager og skoler.

Rutiner for håndtering av avfall

Virksomhetens avfall skal håndteres og oppbevares slik at smittespredning, brannfare og sjenerende lukt unngås. Bestemmelsen omfatter også virksomhetens ansvar for avfall så lenge avfallet er på barnehagens eller skolens område. For å unngå smittespredning må avfall også håndteres slik at skadedyr ikke får tilgang til dette. Spesialavfall som lyspærer, batterier og rengjøringsmidler må også samles inn og leveres i tråd med regelverket.

Rettslig grunnlag

- Forskrift om helse og miljø i barnehager, skoler og skolefritidsordninger (lovdata.no)
- Forskrift om skadedyrbekjempelse (lovdata.no)

Regelverk (lov eller forskrift)

§ 13 Smittevern

§ 13. Smittevern

Virksomheten skal planlegges, tilrettelegges og drives slik at risikoen for spredning av smittsomme sykdommer er så liten som praktisk mulig.

Forskrift om helse og miljø i barnehager, skoler og skolefritidsordninger § 13

Kilde: lovdata.no

Spredning av smittsomme sykdommer i barnehager og skoler forebygges best ved å ha gode generelle hygienerutiner, se Folkehelseinstituttet temaside med informasjon og råd om Smittevern i barnehager og skoler (fhi.no).

Smittevern i barnehager og skoler må også ses i sammenheng med krav til inneklima (§6), rengjøringsrutiner (§12) og rutiner for matservering (§9).

For å redusere muligheten for smitte med luftveisvirus innendørs, er det generelt viktig å sikre inneluft av god kvalitet og i tilstrekkelige mengder. Ordinær drift og vedlikehold av ventilasjonssystemer skal være tilstrekkelig for å oppnå dette.

Særlig om legionella

Risiko for smitte av legionella er i hovedsak knyttet til tekniske innretninger, som for eksempel dusj- og varmtvannsanlegg. Det er virksomhetens eier sitt ansvar å sørge for at deres innretning ikke er smittefarlig. Det skal, som ledd i internkontrollen, gjennomføres en risikovurdering av varmtvannsanlegget i barnehagen/skolen, og ut ifra det utarbeides rutiner for forebygging av fremvekst og spredning av legionella.

I ferier har mange skoler og barnehager en redusert bruk av varmtvannsanlegget, noe som kan gi økt risiko for oppvekst av legionella og spredning av legionellabakterier med vannstrømmen ut av vasker, dusjer, vannfontener og annet. Se Folkehelseinstituttets veiledning for forebygging av legionellasmitte (fhi.no).

Særlig om skadedyr

Ulike skadedyr kan forekomme i barnehager og skoler. Dyr som kakerlakker, næringsmiddelskadedyr, fugler og gnagere kan utgjøre en helserisiko ved at de sprer smitte.

Forskrift om skadedyrbekjempelse § 3-2 sier at den som skal foreta skadedyrbekjempelse plikter å bruke det middel og den metode som gir minst skadevirkninger for miljø og helse og som kan føre til ønsket resultat. Dette betyr at man alltid skal utføre ulike forebyggende tiltak slik som sikring av bygg og sanitasjon (riktig søppelhåndtering, fjerning av mattilgang og skjulesteder, opprydding osv). Slike forebyggende tiltak vil redusere muligheten for at skadedyr etablerer seg eller kommer inn i bygninger. Ved bekjempelser skal giftfrie metoder være førstevalget.

Se Folkehelseinstituttets veiledning om skadedyrbekjempelse i barnehager og skoler (fhi.no).

Rettslig grunnlag

- Forskrift om helse og miljø i barnehager, skoler og skolefritidsordninger (lovdata.no)
- Forskrift om miljørettet helsevern (lovdata.no)
- Forskrift om skadedyrbekjempelse (lovdata.no)

Regelverk (lov eller forskrift)

§ 14 Beredskap, førstehjelp og sikkerhetsutstyr

§ 14. Beredskap, førstehjelp og sikkerhetsutstyr

Virksomheten skal ha planer og rutiner for å forebygge og håndtere skader, ulykker, overgrep og andre alvorlige hendelser. Rutinene skal være kjent for virksomhetens ansatte, barn og elever. Virksomhetens ansatte skal ha tilstrekkelig opplæring i og kunnskap om hvordan førstehjelp ytes. Virksomheten skal ha førstehjelpsutstyr og annet sikkerhetsutstyr for

håndtering av ulykkes- og faresituasjoner. Utstyret skal være forsvarlig plassert. Virksomhetens ansatte, barn og elever skal være kjent med hvor førstehjelps- og sikkerhetsutstyret er plassert og skal ha tilpasset opplæring i bruk av utstyret.

Forskrift om helse og miljø i barnehager, skoler og skolefritidsordninger § 14

Kilde: lovdata.no

Planer og rutiner om beredskap, førstehjelp og sikkerhet

Virksomheten har ansvar for barnas og elevenes sikkerhet hele tiden de er i barnehagen eller på skolen, enten de befinner seg på barnehagens eller skolens inne- og uteområder, eller på utflukter.

Forskriften stiller krav om at virksomheten skal ha planer og rutiner for å forebygge og håndtere skader, ulykker, overgrep og andre alvorlige hendelser. Eksempler på andre alvorlige hendelser er alvorlige voldsepisoder, brann, skyteepisoder og gisselsituasjoner. Virksomhetens planer og rutiner må bygge på en risiko- og sårbarhetsanalyse, og inngå i virksomhetens internkontrollsystem. Det vises til rundskriv I-6/2015 om Beredskap i barnehager og skoler (regjeringen.no).

For informasjon om barnehagenes og skolenes ansvar for å forebygge alvorlige hendelser, se også veiledning fra Utdanningsdirektoratet (udir.no).

Det må foreligge rutiner for å forhindre alvorlige skader og ulykker, herunder kvelning, drukning, forgiftning, fallulykker og trafikkulykker. Barnehager og skoler må ha rutiner for registrering og oppfølging av ulykker, skader og nestenulykker. Erfaringer fra hendelser bør inngå i barnehagens og skolens arbeid med internkontroll, jfr. § 18.

Barnehagene og skolene skal også ha internkontroll for å ivareta sikkerheten ved lekeplassutstyr. Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap fører tilsyn med forskrift om sikkerhet ved lekeplassutstyr.

Rutinene skal være kjent for virksomhetens ansatte, barnehagebarn og elever.

Beredskapsplanlegging i barnehager og skoler må også ses i sammenheng med kommunens øvrige arbeid med samfunnssikkerhet og beredskap. Kommunen har plikt til å vurdere risiko og sørge for god beredskap i samarbeid med barnehagene og skolene. Beredskapsplaner må hensynta barn og elever med ulike funksjonsnedsettelser som nedsatt syn eller hørsel og redusert bevegelsesevne ved evakuering, og sikre gode rutiner for kommunikasjon med hørselshemmede i en evakueringssituasjon.

Førstehjelps- og sikkerhetsutstyr

Barnehager og skoler skal ha førstehjelpsutstyr og annet sikkerhetsutstyr for håndtering av ulykkes- og faresituasjoner. Utstyret skal være forsvarlig og hensiktsmessig plassert.

Sikkerhetsutstyr

Med sikkerhetsutstyr menes utstyr som gjør at virksomheten er i stand til å forebygge og håndtere ulykker og alvorlige hendelser på en god og effektiv måte. For eksempel varslingsutstyr, redningsutstyr,

rømningsutstyr, brannslokkingsutstyr, komfyrvern, stikkontaktvern og trappesikring. Telefon bør være enkelt tilgjengelig på barnehagens og skolens område og på utflukter for å kunne varsle om ulykke, skade eller nødsituasjon i henhold til virksomhetens varslingsrutiner.

For krav til sikkerhetsutstyr for vern mot brann, plassering og merking vises det til Brann og eksplosjonsvernloven med tilhørende forskrifter.

Førstehjelpsutstyr

Førstehjelpsutstyret skal være tilpasset aktivitetene i barnehagen og skolen, og må være tilgjengelig til enhver tid, også på utflukter. Tilstrekkelig mengde førstehjelpsutstyr må ses i forhold til størrelsen og utformingen av lokalene, og antall barn og elever. Førstehjelpsutstyret må være komplett, og må kontrolleres, også holdbarhetsdato.

For håndtering av legemidler i barnehage, skole og skolefritidsordning, se eget rundskriv (regjeringen.no).

Hvilken type førstehjelpsutstyr det er fornuftig å skaffe må baseres på en risikovurdering. Førstehjelpsutstyret bør inneholde utstyr tilpasset skader som normalt forekommer i norske barnehager og skoler.

Sikkerhetskompetanse

Virksomhetens ansatte, barnehagebarn og elever skal være kjent med hvor førstehjelps- og sikkerhetsutstyret er plassert og skal ha tilpasset opplæring i bruk av utstyret. Dette omfatter også opplæring i hvordan ivareta egen sikkerhet og når man skal varsle nødetatene.

Sikkerhetskompetanse omfatter blant annet kompetanse i livredning, brannvern og førstehjelp. For krav til kunnskap og ferdigheter kompetanse hos ansatte, barn og elever når det gjelder brannslukking og korrekt opptreden ved brann vises det til Brann- og eksplosjonsvernloven med tilhørende forskrifter.

For veiledning om krav og anbefalinger om forsvarlig svømmeopplæring, se svømmedyktig.no.

Førstehjelp

Virksomhetens ansatte skal ha tilstrekkelig opplæring i, og kunnskap om, hvordan førstehjelp ytes. Dette gjeldet også vikarer og praktikanter.

I tillegg til virksomhetens ansatte bør voksne som har regelmessig tilknytning til barnehagen eller skolen, for eksempel ansatte i helsestasjon og skolehelsetjenesten, pedagogisk-psykologisk tjeneste (PPT) og andre være kjent med hvor førstehjelpsutstyret er plassert, og ha tilstrekkelig førstehjelpsopplæring.

Hva som ligger i tilstrekkelig førstehjelpsopplæring og kunnskap må være basert på en risikovurdering og tilpasses den enkelte virksomhet. Generelt bør førstehjelpsopplæring til ansatte i barnehager og skoler omfatte:

- varsling medisinsk nødtelefon
- sikring av frie luftveier ved nedsatt bevissthet og førstehjelp ved fremmedlegeme i nese/luftveier
- basal hjerte-lungeredning (HLR)
- førstehjelp ved forgiftning
- førstehjelp ved giftige bitt eller stikk
- førstehjelp ved skader

- førstehjelp ved sykdom herunder også alvorlig allergisk reaksjon

Kravet til førstehjelpsopplæring og kompetanse må til enhver tid være oppfylt.

Barn og elever skal ha tilpasset opplæring i bruk av førstehjelpsutstyret. Røde Kors har utviklet et eget pedagogisk læringsopplegg for barn 3–8 år, Henry – førstehjelp for barn fra Røde kors (rodekors.no) som kan benyttes til dette formålet. Målet er å lære barn i barnehagen og barneskolen førstehjelp.

Som en del av den nasjonale dugnaden «Sammen redder vi liv» leder LHL prosjektet nasjonal førstehjelpsopplæring i grunnskolen (lhl.no).

Særlig om rutiner for å forebygge alvorlige hendelser i forbindelse med matallergi i barnehager og skoler

Skolene og barnehagene bør sørge for grundig opplæring i håndtering av alvorlige allergiske reaksjoner for å sikre at alle ansatte både kan forhindre, gjenkjenne og behandle alvorlige allergiske reaksjoner. Helsedirektoratet har utarbeidet nasjonale faglige råd som omhandler matallergi i barnehager og skoler med konkrete anbefalinger for hvordan alvorlige matallergier hos barn kan og bør håndteres.

Særlig om rutiner for å forebygge alvorlige ulykker i forbindelse med soving i barnehage

Barnehagen må sørge for at barnas sikkerhet og trygghet ivaretas til enhver tid, både ved aktivitet, hvile og når barn i barnehagen sover.

Alvorlige ulykker under soving forekommer. Barnehagen må risikovurdere forhold som kan forekomme i sovesituasjoner, og ha nødvendige planer og rutiner for å forebygge ulykker i forbindelse med soving i barnehagen, som del av virksomhetens internkontroll.

Rutiner for sovesituasjonen må vurderes konkret og være tilpasset den faktiske sovesituasjonen, enten dette er soving ute eller inne, i barnevogn, på madrass eller i hengekøye.

Barnehagen må sørge for at barna har nødvendig tilsyn som ivaretar barnas sikkerhet til enhver tid. Ytre omstendigheter som vind eller lav temperatur, mistanke om begynnende sykdom, uro eller at barnet oppfører seg annerledes enn det pleier, kan være faktorer som virker inn på hva som er nødvendig tilsyn.

Rettslig grunnlag

- Forskrift om helse og miljø i barnehager, skoler og skolefritidsordninger (lovdata.no)
- Rundskriv I-6/2015 om Beredskap i barnehager og skoler (regjeringen.no)
- Rundskriv om håndtering av legemidler i barnehage, skole og skolefritidsordning (regjeringen.no)
- Forskrift om sikkerhet ved lekeplassutstyr (lovdata.no)

3

Godkjenning, internkontroll, tilsyn og klage mv.

Regelverk (lov eller forskrift)

§ 15 Godkjenning av virksomhet

§ 15. Godkjenning av virksomhet

Før oppstart av driften skal virksomheten være godkjent av kommunen. Søknad skal fremlegges for kommunen når det foreligger plan for etablering, utvidelse eller endring av virksomheten. Godkjenningssøknad skal inneholde dokumentasjon på hvordan virksomheten skal etableres, bygges og drives i samsvar med forskriften. For søknad om godkjenning av private virksomheter uten offentlig støtte, skal saksbehandlingsfrist som nevnt i tjenesteloven § 11 første ledd første punktum, være fire måneder. Tjenesteloven § 11 annet ledd om at tillatelse anses gitt når saksbehandlingsfristen er utløpt, gjelder ikke for godkjenning etter denne forskriften.
Forskrift om helse og miljø i barnehager, skoler og skolefritidsordninger § 15

Kilde: lovdata.no

Virksomheter som omfattes av forskriften må søke kommunen om godkjenning før oppstart

Virksomheter må søke kommunen om godkjenning før oppstart.

Formålet med godkjenningen er å:

- bidra til å sikre at virksomheten oppfyller kravene i forskriften
- bidra til å sikre at barna og elevenes miljø ivaretas og vurderes ved planlegging, etablering og ved endringer av drift
- legge til rette for råd og veiledning fra kommunen i søknadsprosessen og under driften

Virksomhetens eier har ansvar for at det søkes om godkjenning av tiltak til kommunen og at virksomheten oppfyller alle forskriftens bestemmelser ved oppstart. Virksomhetens eier kan delegere ansvar for søknadsprosessen.

Kommunen må vurdere om virksomheten har sannsynliggjort at driften vil være i samsvar med kravene i forskriften. Dersom kommunen vurderer at virksomheten ikke har sannsynliggjort at driften vil være i samsvar med de kravene forskriften stiller, skal søknad om godkjenning avslås. Det er ikke anledning til å gi midlertidig godkjenning eller godkjenning på vilkår om at krav i forskriften oppfylles på et senere tidspunkt. Kommunens avgjørelse om godkjenning er et enkeltvedtak jfr. forvaltningsloven § 2 (lovdata.no).

Etter oppstart vil virksomheten følges opp av kommunen gjennom tilsyn jfr. §19. Godkjenningen kan ikke trekkes tilbake med hjemmel i denne forskriften, men kan omgjøres etter alminnelige forvaltningsrettslige regler.

Virksomheten må søke ved plan for etablering, utvidelse eller endring

Søknad om godkjenning skal legges frem for kommunen når det foreligger plan for etablering, utvidelse eller endring.

Virksomheten må søke kommunen om godkjenning ved planlegging av:

- ny virksomhet, enten nytt bygg eller ny eier
- nytt tilbygg til eksisterende virksomhet
- renovering av eksisterende virksomhet
- bruk av lokaler som ikke er godkjent
- driftsmessige endringer
- bruk av erstatningslokaler eller andre midlertidige lokaler

Mindre tiltak vil ikke nødvendigvis omfattes av godkjenningsplikten. Det må være forholdsmessighet mellom godkjenningens omfang og helsegevinsten man oppnår gjennom godkjenningen. I lys av forskriftens formål vil endringer som kan ha betydning for barn og elevers miljø omfattes av godkjenningsplikten.

Kommunen skal gi råd og veiledning om kravene i forskriften, søknadsprosessen og hva som skal til for at godkjenning kan gis.

Tidlig involvering av kommunens godkjenningsmyndighet sørger for at forhold som ikke er i tråd med forskriften avdekkes og rettes opp så tidlig som mulig, og før byggingen/endringen starter. På planstadiet blir det tatt valg om fysiske- og driftsmessige forhold som kan ha betydning for barn og elevers miljø, som kan være vanskelig og kostbart å endre i ettertid. Det kan for eksempel være beliggenhet, størrelse på uteoppholdsareal, utforming av selve bygget og dagslysforhold.

Søknadens innhold

En godkjenningssøknad skal inneholde dokumentasjon om hvordan virksomheten skal etableres, bygges og drives i samsvar med forskriften. Innhold i en godkjenningssøknad og type dokumentasjon som må legges frem i en søknadsprosess, avhenger av type tiltak.

Kommunen må vurdere konkret hva slags dokumentasjon som er nødvendig for å sannsynliggjøre at driften vil være i samsvar med regelverket.

Eksempler på punkter en søknad kan inneholde, avhengig av hva søknaden gjelder:

- virksomhetens navn og type virksomhet (for eksempel skole, barnehage, SFO, dagmamma)
- kontaktinformasjon (adresse, skoleeier, byggeier, leder)
- hva søknaden gjelder / beskrivelse av tiltaket

- tidspunkt for planlagt oppstart
- beskrivelse av internkontrollsystem etter § 18, herunder beskrivelse av rutiner som er etablert eller plan for etablering av rutiner
- byggeår og hva som er gjort av evt. tidligere rehabiliteringer eller utvidelser
- antall barn eller elever virksomheten planlegges for
- antall ansatte/årsverk
- beskrivelse eller dokumentasjon av hvordan virksomhetens lokaler og uteområder er utformet, herunder
    - tegninger av innendørs og utendørs areal som viser med inndeling av soner/rom, funksjoner og størrelse
    - angivelse av netto innendørs og utendørs oppholdsareal med beskrivelse av eventuelle tilleggsarealer
    - beskrivelse av planlagt universell utforming
- beskrivelse av beliggenhet

Ved søknader om etablering av nye barnehager og skoler bør søknaden som hovedregel inneholde alle punktene over.

Kommunens godkjenningsmyndighet må vurdere om det skal gjennomføres befaring før oppstart. Det stilles ikke krav til befaring fra kommunen for at godkjenning kan gis, men befaring kan være nødvendig for å kunne vurdere om det er sannsynlig at virksomheten vil ha en helsemessig tilfredsstillende drift og et forsvarlig fysisk miljø.

Planer og rutiner som må være etablert før oppstart

Planer og rutiner som er nødvendig for å sikre at kravene i forskriften kapittel 2 er oppfylt, må være etablert før oppstart av virksomheten.

Innholdet i planer og rutiner kan videreutvikles etter at godkjenning er gitt og oppstart er i gang, slik at det kan gjøres tilpasninger til driften og når barn og elever, i tillegg til ansatte, kan involveres.

Søknadsprosessen

Søknadsprosessen vil avhenge av tiltaket det søkes om. For nye tiltak som også er søknadspliktige etter plan- og bygningsloven, er det hensiktsmessig å legge opp godkjenningen i to trinn.

Trinn 1

Søknad om godkjenning bør legges frem for godkjenningsmyndighet når tiltaket skal planlegges, senest samtidig med søknad om rammetillatelse til plan og bygningsmyndigheten. Søknad vil utløse en tilbakemelding fra kommunen som plikter å veilede søker om hva som skal til for at godkjenning før oppstart kan gis. En veiledende tilbakemelding på søknaden fra kommunen er ikke et enkeltvedtak. Det vises til forvaltningslovens regler om hva som er å anse som enkeltvedtak, jf. forvaltningsloven § 2.

Trinn 2

Når tiltaket er oppført, må søker sannsynliggjøre at planlagte driftsmessige forhold vil være i samsvar med forskriftens krav.

Det kan være forhold som av ulike grunner ikke kan dokumenteres ved godkjenningstidspunktet. Et eksempel er radon som kun kan måles i vinterhalvåret. Det samme vil gjelde målinger av f. eks romakustikk og etterklangstid.

Måleresultater må i slike tilfeller dokumenteres i etterkant av godkjenning.

Virksomheter skal følges opp med tilsyn fra kommunen. Informasjon fra søknadsbehandlingen om forhold som ikke er mulig å dokumentere på søknadstidspunktet, bør tas inn i kommunens planlegging av tilsyn og kan ha betydning for hvor raskt et tilsyn bør gjennomføres og forholdene følges opp. Se veiledning om risikobasert tilsyn.

Hva som skal godkjennes

Det er tiltaket det søkes om som skal vurderes i forbindelse med kravet til godkjenning før oppstart.

Dersom godkjenningen gjelder påbygg eller utvidelse av lokalene, er det i utgangspunktet selve påbygget eller utvidelsen som skal godkjennes. I vurderingen av søknaden om påbygg eller utvidelse må det imidlertid vurderes om tiltaket vil påvirke overholdelsen av forskriftens krav ved eksisterende lokaler eller uteområder. Det kan for eksempel være et tilbygg som tar areal fra eksisterende uteoppholdsareal. I slike tilfeller må også eksisterende lokaler eller områder godkjennes.

Konsekvenser av manglende godkjenning

Manglende godkjenning kan ha ulike årsaker, enten at virksomheten ikke har søkt, fått avslag på søknad om godkjenning eller kravene ikke er oppfylt og forutsetningene for å oppnå godkjenning ikke foreligger.

Godkjenningen skal foreligge før oppstart. Dersom kommunen vurderer at virksomheten ikke har sannsynliggjort at driften vil være i samsvar med de kravene forskriften stiller, skal søknad om godkjenning avslås. Avslag om godkjenning er et enkeltvedtak etter forvaltningsloven, jfr. forvaltningsloven § 2. At en virksomhet ikke får godkjenning betyr ikke nødvendigvis at den ikke kan starte opp eller drives videre, men manglende godkjenning innebærer at virksomheten må bli fulgt opp av godkjennings- og tilsynsmyndigheten i kommunen, med sikte på godkjenning. Kommunes oppfølging kan gjøres gjennom råd og veiledning eller tilsyn, avhengig av hva som er nødvendig og hensiktsmessig i den konkrete situasjonen.

Kommunen kan kreve virksomheten stanset etter folkehelseloven § 10 tredje ledd dersom godkjenning ikke foreligger. Stansing etter folkehelseloven § 10 tredje ledd kan bare kreves dersom ulempene ved stansing står i rimelig forhold til den helsefare som unngås.

Kommunen kan bruke virkemidler etter folkehelseloven kapittel 3 (lovdata.no), for eksempel retting og tvangsmulkt, både for å oppnå godkjenning og sørge for at virksomheten drives i tråd med forskriftens bestemmelser. Dersom det vurderes at det er forhold ved virksomheten som utgjør en overhengende fare for helseskade skal kommunen stanse virksomheten etter folkehelseloven § 16.

Forholdet til andre godkjenningsordninger

Godkjenningen etter denne forskriften gjelder i tillegg til flere andre godkjenningsordninger som virksomheten må forholde seg til. Godkjenningsordningene har ulike formål og dekker ulike aspekter ved virksomhetene. Der kommunen er godkjenningsmyndighet for flere ordninger, bør kommunen samordne de ulike godkjenningene internt.

Plan og bygningslovens bestemmelser om byggesaksbehandlingen har som formål å sikre at tiltak blir i samsvar med lov, forskrift og planvedtak, og at det enkelte tiltak utføres forsvarlig, jfr. plbl. § 1 tredje ledd. Forskrift om tekniske krav til byggverk (Byggteknisk forskrift) stiller blant annet krav til inneklima og helse (kap. 13) og ytre miljø (Kap. 9). Formålet med kravene i byggteknisk forskrift er å sikre at tiltak planlegges, prosjekteres og utføres ut fra hensyn til god visuell kvalitet, universell utforming og slik at tiltaket oppfyller tekniske krav til sikkerhet, miljø, helse og energi.

Barnehageloven § 6 hjemler plikt om å søke godkjenning som barnehage. Virkeområdet etter barnehageloven er noe snevrere enn etter forskrift om miljø og helse i barnehager og skoler mv. Etter barnehageloven må for eksempel ikke dagmammavirksomheter godkjennes. Bakgrunnen for dette har sammenheng med formålene bak de ulike regelverkene. Godkjenning etter barnehageloven må også foreligge før oppstart. Kommunen kan ved godkjenningen etter barnehageloven sette vilkår for driften med hensyn til antall barn, barnas alder og oppholdstid.

Kommunen avgjør søknader om godkjenning etter en vurdering av barnehagens egnethet ut fra formål og innhold, jf. barnehageloven § 14. Kommunen bør samordne sin behandling av søknader etter de to regelverkene der det er hensiktsmessig.

Opplæringsloven har ingen godkjenningsplikt.

Privatskoleloven stiller krav om godkjenning av skoleanlegg for frittstående grunn- og videregående skoler godkjent etter denne loven, se § 2-4. Statsforvalter er godkjenningsmyndighet. Etter lovens ordlyd er det departementet som skal godkjenne skoleanlegg. Denne myndigheten er delegert til statsforvalteren.

Arbeidsmiljøloven § 18-9 stiller krav til at tiltak som gjelder oppføring av bygning eller utførelse av bygningsmessige arbeid krever samtykke fra Arbeidstilsynet på forhånd. Formålet med kravet om forhåndssamtykke er å sikre at kravene til arbeidsmiljøet ivaretas på en forsvarlig måte, og kan ha betydning for kommunens behandling av sak etter plan- og bygningsloven.

Rettslig grunnlag

- Forskrift om helse og miljø i barnehager, skoler og skolefritidsordninger (lovdata.no)
- Forvaltningsloven § 2 (lovdata.no)
- Folkehelseloven kapittel 3 (lovdata.no)
- Plan og bygningsloven (lovdata.no)
- Byggteknisk forskrift (lovdata.no)
- Barnehageloven (lovdata.no)
- Opplæringslova (lovdata.no)
- Privatskoleloven (lovdata.no)
- Arbeidsmiljøloven (lovdata.no)

Regelverk (lov eller forskrift)

§ 16 Vedlikeholdsplan

§ 16. Vedlikeholdsplan

Virksomheten skal ha en oppdatert og langsiktig vedlikeholdsplan som sikrer at virksomhetens lokaler og uteområder vedlikeholdes på en helsemessig tilfredsstillende måte.

Forskrift om helse og miljø i barnehager, skoler og skolefritidsordninger § 16

Kilde: lovdata.no

Vedlikehold er viktig for å sikre gode helse- og miljøforhold for barn og elever, og kravet til vedlikeholdsplan skal bidra til å sikre at miljøet til enhver tid er i samsvar med forskriftens krav. Det må foreligge en vedlikeholdsplan for hver enkelt virksomhet, og planen må omfatte virksomhetens lokaler og uteområder.

En forutsetning for nødvendig vedlikehold er at det settes av nødvendig finansiering til å følge vedlikeholdsplanen.

Med **vedlikehold** menes en rekke tiltak for å bevare noe og holde det i fungerende og fullverdig tilstand. Et planlagt, forebyggende vedlikehold er avgjørende for at virksomhetens lokaler og uteområder med installasjoner skal fungere som forutsatt i sin forventede levetid. I planleggingsfasen av en ny virksomhet må det tas hensyn til at løsningene skal være helsefremmende og sykdomsforebyggende, men også være enkle å vedlikeholde, både med hensyn til tilgjengelighet og muligheten for vedlikehold.

Med **vedlikeholdsplan** menes skriftlig, faglig basert plan, som er forpliktende for den ansvarlige for virksomheten. Planen må inneholde beskrivelse av

- hva som skal vedlikeholdes
- frister for gjennomføring av vedlikeholdet
- hvem som er ansvarlig for å følge opp planen internt

Kravet til **oppdatert** plan innebærer at planen til enhver tid må gjenspeile vedlikeholdsbehovet og plan for håndtering.

Kravet til **langsiktig** vedlikeholdsplan innebærer at planen må inneholde en langsiktig vurdering av vedlikeholdsbehovet og en plan for finansiering. Planen bør inneholde planlagte tiltak for lokalene og uteområdenes ulike bestanddeler, basert på levetid for disse. Planen bør også gi en oversikt over når de ulike tiltakene skal gjennomføres og angi hva de enkelte tiltak vil koste.

Ved ferdigstillelse av en ny virksomhet skal det følge med vedlikeholdsdokumentasjon for alle deler av lokalene og uteområdene som skal vedlikeholdes.

Rettslig grunnlag

- Forskrift om helse og miljø i barnehager, skoler og skolefritidsordninger (lovdata.no)
- Byggteknisk forskrift kap. 4 (lovdata.no)

Regelverk (lov eller forskrift)

§ 17 Informasjonsplikt

§ 17. Informasjonsplikt

Virksomheten skal informere barn, elever og foreldre om forskriftens krav til det fysiske miljøet i skoler og barnehager, og om muligheten til å henvende seg til kommunen etter § 20. Virksomheten skal gi barn, elever og foreldre relevant informasjon om forhold ved virksomheten som kan ha negativ innvirkning på helsen, herunder om tiltak som iverksettes eller vurderes iverksatt. Dersom virksomheten blir kjent med at noe ved miljøet kan skade helsen til barna og elevene, skal barn, elever og foreldre snarest mulig varsles om det. Virksomheten skal gi tilsynsmyndigheten opplysninger om forhold ved eiendommen eller virksomheten som åpenbart kan ha negativ innvirkning på helsen.

Forskrift om helse og miljø i barnehager, skoler og skolefritidsordninger § 17

Kilde: lovdata.no

Virksomheten har informasjonsplikt til både kommunens tilsynsmyndighet og barnehagebarn, elever og foreldre.

Informasjonsplikt til barnehagebarn, elever og foresatte

Virksomheten plikter å informere barnehagebarn, elever og foreldre om forskriftens krav til det fysiske miljøet, muligheten til å henvende seg til kommunen og om forhold som kan ha negativ innvirkning på helsen.

Formålet med informasjonsplikten er å sikre at barn, elever og foreldre kjenner til hva de kan kreve av barnehagen eller skolen, og hvordan de kan ta saken videre dersom de mener barnehagen eller skolen ikke oppfyller sine plikter. Dette forutsetter at barn, elever og foreldre er kjent med hvilken tilstand barnehagen eller skolen er i. Informasjonsplikten er derfor en forutsetning for at § 19 om henvendelser fra foreldre, elever og barn skal virke etter sitt formål.

Hva slags informasjon

Skoler og barnehager skal gi informasjon til foreldre, elever og barn om:

- forskriftens krav til det fysiske miljøet, jfr. forskriften kapittel 2
- muligheten barn, elever og foreldre har til å henvende seg til kommunen etter § 20
- forhold i miljøet som kan ha negativ innvirkning på helsen
- faktiske forhold i miljøet som kan skade helsen til barna eller elevene.

Virksomheten skal informere om alle forhold som har en mulig påvirkning på helsen. Det er altså ikke nødvendig at forholdene allerede har fått eller klart vil få slik negativ virkning. Likevel bør det være en viss terskel for hvilken informasjon det er plikt til å gi. Forholdet må være av en viss alvorlighetsgrad eller dreie seg om risikoforhold som varer over tid.

Det må vurderes konkret hva det skal informeres om og i hvilken form, basert på informasjonsbehovet. Behovet for informasjon, hvordan informasjon skal gis og hvor raskt informasjonen bør gis kan blant annet avhenge av

- om det gjelder generelle forhold eller en konkret sak
- om forholdet er akutt og gjelder fare for liv og helse

Eksempler på opplysninger:

- klager og tilbakemeldinger på inneklima
- resultater fra ulike kartlegginger som viser overskridelse av normer og beskrivelse av tiltak som planlegges eller iverksettes
- ventilasjonsanlegg som ikke virker over tid
- radonmålinger som viser for høye konsentrasjoner av radon
- utilfredsstillende renhold
- oppussingsarbeider som forårsaker støy, lukt, støv eller sikkerhetsmessige utfordringer
- vannlekkasje
- forhold som kan forårsake smitte blant barn og unge
- alvorlige skader eller hendelser som barn har vært utsatt for
- avvik fra forskriften som er blitt avdekket etter tilsyn
- om virksomheten er godkjent etter forskriften eller ikke
- forekomst av skadedyr eller skadedyrbekjempelse hvor det brukes kjemiske bekjempelsesmidler
- eksterne forhold som barnehagen og skolen selv ikke er ansvarlig for, for eksempel støy eller luftforurensning fra anleggsarbeider på nabotomten eller endringer i trafikkbildet som kan medføre risiko

Informasjon må gis på en forståelig måte

Informasjonen må formidles på en måte og i en form som er tilgjengelig for dem den er ment for. Det må tas høyde for at den digitale kompetansen kan være varierende. Det må også vurderes om alle foreldre, barn og elever er mottakere av informasjonen, eller om det kun angår noen.

Etter barnehageloven § 4 (lovdata.no) skal hver barnehage ha et foreldreråd og et samarbeidsutvalg for å sikre samarbeidet med barnas hjem. Barnehageeieren skal sørge for at saker av viktighet forelegges foreldrerådet og samarbeidsutvalget.

Opplæringsloven § 10-8 (lovdata.no) pålegger skoleeier en informasjonsplikt overfor elever og foreldre. Skoleeier skal gi den informasjonen elevene og foreldrene har bruk for, blant annet om skolemiljøet, skolereglene og elevenes rettigheter og plikter. Dette innebærer også at skoleeier må varsle snarest mulig dersom forhold ved skolemiljøet kan være til skade for elevenes helse.

Informasjonsplikt til kommunens tilsynsmyndighet

Virksomheten plikter uoppfordret å gi kommunen informasjon om forhold som åpenbart kan ha negativ innvirkning på barna/elevene, jfr. folkehelselovens § 12. Virksomheten har også plikt til å legge frem opplysninger som etterspørres av tilsynsmyndigheten, se veiledning til § 19 om kommunalt tilsyn.

Virksomheten må informere tilsynsmyndigheten om forhold ved ute- og innemiljøet som kan ha negativ innvirkning på barnas eller elevenes helse. Det kan for eksempel være utfordringer knyttet til inneklima, sanitærforhold, skadedyr, vedlikehold og risikofaktorer i utemiljøet. Forholdet må være av en viss alvorlighetsgrad og/eller dreie seg om risikoforhold som varer over tid.

Se eksempler lenger oppe på opplysninger til barn, elever og foresatte, som er sammenfallende med opplysninger til tilsynsmyndighet.

Informasjonen som gis kan føre til at tilsynsmyndigheten:

- gir råd og veiledning om helserisiko og bistå virksomheten med informasjon til foreldre/barn
- gir råd om fremgangsmåte/prosess for å rette forholdet
- vurderer risikoforholdet og vurdere behov for bruk av virkemidlene i folkehelseloven slik at forholdet blir rettet opp
- starter et tilsyn som følges opp med avvik og evt. retting

Kommunen må sørge for at opplysninger som gis til kommunen kommer frem til riktig mottaker i kommunen. Opplysninger om risikoforhold ved det fysiske miljøet ved barnehager og skoler kan for eksempel komme inn til barnehagemyndigheten, eiendomsavdelingen eller andre, og må videreformidles til tilsynsmyndigheten som må vurdere opplysningene i forbindelse med tilsynsoppfølgingen etter denne forskriften.

Rettslig grunnlag

- Forskrift om helse og miljø i barnehager, skoler og skolefritidsordninger (lovdata.no)
- Barnehageloven § 4 (lovdata.no)
- Opplæringsloven kapittel 12 (lovdata.no)

Regelverk (lov eller forskrift)

§ 18 Internkontroll

§ 18. Internkontroll

Virksomheten skal ha internkontroll for å sikre at kravene i forskriften etterleves. Internkontrollen skal være systematisk og tilpasset virksomhetens størrelse, egenart, aktiviteter og risikoforhold. Ved internkontroll etter denne paragrafen skal virksomheten

a. utarbeide en beskrivelse av virksomhetens hovedoppgaver, mål og organisering,
b. ha nødvendige rutiner og prosedyrer,
c. avdekke og følge opp avvik og risiko for avvik,
d. dokumentere internkontrollen i den form og det omfang som er nødvendig, og
e. evaluere og ved behov forbedre skriftlige prosedyrer og andre tiltak for internkontroll.

Forskrift om helse og miljø i barnehager, skoler og skolefritidsordninger § 18

Kilde: lovdata.no

Internkontroll er systematiske tiltak som skal sikre at virksomhetenes aktiviteter planlegges, organiseres, utføres, kvalitetssikres og vedlikeholdes i samsvar med regelverket. Internkontrollen skal altså sikre at lover og forskrifter følges.

Utdanningsdirektoratet har utarbeidet en egen Veileder om internkontroll for barnehage- og opplæringssektoren (udir.no) som er veiledende for forståelsen av kravet etter denne forskriften.

Innholdet i bestemmelsen om internkontroll er sammenfallende med kravene i kommuneloven § 25-1, og kravene til internkontroll i barnehage- og opplæringslovgivningen.

Risikovurderinger er sentralt for å tilpasse internkontrollen.

Internkontroll skal tilpasses virksomhetens størrelse, egenart, aktiviteter og risikoforhold. Internkontrollen skal være systematisk, og ikke hendelsesbasert.

Virksomheten må:

- utarbeide beskrivelse av virksomhetens hovedoppgaver, mål og organisering
- ha nødvendige rutiner og prosedyrer som sikrer etterlevelse av forskriftens krav
- avdekke og følge opp avvik og risiko for avvik
- dokumentere internkontrollen i den form og det omfang som er nødvendig
- evaluere og ved behov forbedre skriftlige prosedyrer og andre tiltak for internkontroll

Virksomhetens eier har ansvar for internkontrollen, jfr. § 3. Oppgavene som omfattes av internkontrollen kan delegeres og fordeles på flere, selv om den ansvarlige vil ha det overordnede ansvaret.

Sjekkliste

Det er utarbeidet en eksempelmal for en sjekkliste for fysisk miljø i barnehager og skoler, basert på bestemmelsene i forskriften og denne veilederen.

- Sjekkliste for fysisk miljø i barnehager og skoler – eksempelmal (DOCX)

Forholdet til krav til internkontroll etter andre lover og forskrifter

Barnehager, skoler og skolefritidsordninger er underlagt krav til internkontroll etter flere andre lover og forskrifter. Se

- veiledning om krav til internkontroll i barnehage- og skolesektoren fra Utdanningsdirektoratet (udir.no)
- veiledning om internkontroll etter arbeidsmiljøloven fra Arbeidstilsynet (arbeidstilsynet.no)

Rettslig grunnlag

- Forskrift om helse og miljø i barnehager, skoler og skolefritidsordninger (lovdata.no)
- Barnehageloven kap II (lovdata.no)
- Opplæringslova (lovdata.no)

Regelverk (lov eller forskrift)

§ 19 Kommunalt tilsyn

§ 19. Kommunalt tilsyn

Kommunen fører tilsyn med at virksomhetene oppfyller kravene i forskriften. Kommunen skal prioritere sin tilsynsvirksomhet etter en vurdering av helserisiko. Virksomheten skal legge frem nødvendige opplysninger for kommunen. Kommunens rett til opplysninger gjelder uavhengig av taushetsplikt. Kommunen kan foreta gransking, retting, stansing, og ilegge tvangsmulkt eller overtredelsesgebyr i samsvar med folkehelseloven § 13 til § 17.

Forskrift om helse og miljø i barnehager, skoler og skolefritidsordninger § 19

Kilde: lovdata.no

Kommunenes tilsynsansvar

Etter første ledd skal kommunen føre tilsyn med at virksomhetene oppfyller kravene i forskriften. Kommunen skal prioritere sin tilsynsvirksomhet etter en vurdering av helserisiko.

Kommunen skal også bistå virksomheter med råd og veiledning. Dette kan for eksempel være informasjon om gjeldende lover og forskrifter og hvilke tiltak som kan være nødvendige for å oppfylle kravene i forskriften.

I forskriften er godkjenningsansvar, tilsynsansvar mv. lagt direkte til kommunen. Dette er gjort med bakgrunn i prinsippet om at kommunene i størst mulig grad selv skal fastsette hvilket kommunalt organ som skal løse en bestemt oppgave. Kommunestyret kan delegere sin myndighet etter bestemmelsene i kommuneloven til det kommunale organ som skal løse oppgaven og i tillegg gir folkehelselovens § 9 (lovdata.no) kommunen hjemmel til å delegere myndigheten til et interkommunalt selskap.

Kommunens tilsyn skal rette seg mot skole- eller barnehageeier, som ansvarlige for oppfyllelse av forskriften etter § 3.

Risikobasert tilsyn

Det følger av første ledd, annet punktum, at kommunen skal prioritere sin tilsynsvirksomhet etter en vurdering av helserisiko. Risikovurderingen vil være bestemmende for kommunens tilsynsaktivitet og planer, herunder valg av tilsynstema, tilsynsmetoder, hvilke virksomheter som skal prioriteres og hyppigheten på tilsyn. Dette er i tråd med kommunens tilsynsansvar etter folkehelseloven § 9.

Kommunens risikovurdering baseres blant annet på:

- kommunens folkehelseutfordringer

- ulike miljøfaktorers innvirkning på helsen
- risikoforhold i hver enkelt virksomhet
- informasjon fra tidligere tilsyn eller godkjenningsprosess
- opplysninger fra skole og barnehageeiere, foreldre, barn og elever
- opplysninger fra virksomheten
- andre lokale forhold

Helsedirektoratet har laget en egen veileder for Kommunenes tilsyn med miljørettet helsevern – Regelverk, metodikk og saksbehandling med forslag til blant annet tilsynsmal.

Kommunen fører også tilsyn med forekomsten av radon i barnehager og skoler, se veileder for tilsyn med radon i skoler, barnehager og utleieboliger.

I tillegg fører kommunen tilsyn med skadedyrbekjempelse i barnehager og skoler, se veileder for tilsyn av skadedyrbekjempelser (fhi.no).

Særskilt dokumentasjonsplikt av tilsyn

Kommunen har en plikt til å føre internkontroll for å sikre at krav fastsatt i folkehelseloven eller i medhold av folkehelseloven overholdes, jf. folkehelseloven § 30. Kommunens plikt til internkontroll med tilsynsoppgaven bygger på det alminnelige systemet for internkontroll i kommuneloven § 25-1.

Klar ansvars- og oppgavefordeling og tilstrekkelig faglig kompetanse til å ivareta tilsynsansvaret på en forsvarlig måte, er en viktig del av kravet til internkontroll. Kommunen må gjennom ledelse, styring og organisering av virksomheten jobbe kontinuerlig for forbedring og iverksette systematiske tiltak i form av rutiner og prosedyrer – og sikre faktisk etterlevelse av disse. Kommunen skal prioritere områdene og aktivitetene som har størst risiko for svikt og størst helsemessig konsekvens.

I folkehelseloven § 9, annet ledd, er kommunen pålagt å dokumentere særskilt at de har nødvendig styring med tilsynsansvaret: «Kommunenes tilsyn med virksomhet og eiendom i henhold til § 9 skal dokumenteres særskilt, herunder uavhengighet og likebehandling i tilsynet.»

Det vil i denne sammenheng bl.a. være nødvendig å dokumentere:

- hvilket organ i kommunen som har ansvar for tilsynet etter denne forskriften med miljøet i skoler og barnehager (klar fordeling av ansvar, oppgaver og myndighet)
- at de som har ansvar for å føre tilsyn har tilstrekkelig kompetanse, myndighet og kapasitet til å kunne utføre sin tilsynsoppgave
- hvordan det er sikret at det kommunale tilsynsorganet er tilstrekkelig uavhengig
- at tilsynsorganet har tilstrekkelig styring med tilsynsoppgaven – dette innebærer:
    - at det foreligger oversikt over hvilke virksomheter det skal føres tilsyn med
    - prosedyre som sikrer at opplysninger om risikoforhold i skoler og barnehager tilfaller tilsynsmyndigheten, jfr. § 16 og § 19
    - at tilsynsmyndigheten har oversikt over ovennevnte opplysninger slik at informasjonen tas hensyn til i tilsynsplanleggingen
    - at det er utarbeidet tilsynsplan basert på risikovurderinger
    - at det foreligger rutiner for tilsynsaktiviteten, herunder gjennomføring av tilsyn og oppfølging av avvik.
    - at kommunens ledelse blir orientert om tilsynsaktiviteten

Det vil for eksempel være viktig å sikre at tilsynsorganet ikke har direkte linjeansvar for drift, vedlikehold eller forvaltning av de kommunale barnehage- og skolebyggene.

Plikt til å legge frem nødvendige opplysninger slik at tilsynsmyndigheten kan ivareta sine oppgaver etter denne forskriften

Virksomheten har plikt til å legge frem nødvendige opplysninger slik at tilsynsmyndigheten kan ivareta sine oppgaver etter denne forskriften, jfr. folkehelseloven §12.

Plikten oppfylles ved at virksomheten legger frem informasjon som etterspørres av tilsynsmyndigheten.

Virkemidler

Etter tredje ledd kan kommunen foreta gransking, retting, stansing, og ilegge tvangsmulkt eller overtredelsesgebyr i samsvar med folkehelseloven §§ 13 til 17.

Vilkårene for å benytte virkemidlene fremgår av de enkelte paragrafene i folkehelseloven. Når kommunen treffer vedtak i denne forbindelse, kommer de generelle bestemmelsene i forvaltningsloven (lovdata.no) til anvendelse. Bestemmelsene om granskning, retting og tvangsmulkt er såkalt skjønnsmessig kompetanse, eller «kan-kompetanse». Det vil si at dersom vilkårene er oppfylt, er det opp til kommunen å avgjøre hvorvidt et pålegg skal gis.

Se mer veiledning om virkemidler i veileder for Kommunenes tilsyn med miljørettet helsevern – Regelverk, metodikk og saksbehandling.

Kommunens veiledningsplikt

Tilsyn er ett av flere virkemidler for å bidra til å sikre et godt miljø for barn og unge. Veiledning kan bidra til samme mål.

Informasjonsflyt og samarbeid

God informasjonsflyt og samarbeid, både internt i kommunen og med statsforvalter vil kunne sikre et godt og helhetlig tilsyn fra kommunen. Vurdering av behov for og eventuelt hvordan samarbeid og informasjonsflyt med øvrige myndigheter kan gjøres, bør være en del av tilsynsmyndighetens ansvar for et godt tilsyn.

Kommunens tilsyn med miljørettet helsevern må ses i sammenheng med kommunens plikt til å drive systematisk folkehelsearbeid etter folkehelseloven kapittel 2. Kommunen er etter folkehelseloven forpliktet til å ha nødvendig oversikt over helsetilstanden og påvirkningsfaktorer i befolkningen og utarbeide skriftlig oversikt som identifiserer folkehelseutfordringene i kommunen. Forhold som avdekkes i kommunens tilsyn med barnehager og skoler, er relevant i kommunens systematiske folkehelsearbeid.

Rettslig grunnlag

- Forskrift om helse og miljø i barnehager, skoler og skolefritidsordninger (lovdata.no)
- Folkehelseloven (lovdata.no)
- Forvaltningsloven (lovdata.no)

Regelverk (lov eller forskrift)

§ 20 Kommunens oppfølging av henvendelser

§ 20. Kommunens oppfølging av henvendelser

Dersom barn, elever eller foreldre mener at forskriftens krav ikke oppfylles, skal de henvende seg til barnehagen eller skolen. Har ikke barnehagen eller skolen fulgt opp henvendelsen innen rimelig tid, kan eleven eller foreldrene henvende seg til kommunen som tilsynsmyndighet. Kommunen skal vurdere å følge opp forholdet ved tilsyn. Kommer kommunen til at krav i forskriften ikke er oppfylt, kan kommunen fatte vedtak i samsvar med folkehelseloven § 13 til § 17.

Forskrift om helse og miljø i barnehager, skoler og skolefritidsordninger § 20

Kilde: lovdata.no

For å sikre at forskriftens krav etterleves, må forhold som ikke er tilfredsstillende bli kjent for virksomheten. Bestemmelsen tydeliggjør at barn, elever og foreldre kan ta kontakt med kommunen som tilsynsmyndighet, og få en enkeltsak vurdert.

Dersom barn, elever og foreldre mener at forskriftens krav ikke oppfylles skal de først henvende seg til barnehagen eller skolen.

Dersom barnehagene eller skolen ikke følger opp innen rimelig tid, kan eleven eller foreldrene henvende seg til kommunen. Hva som er rimelig tid avhenger av hvor alvorlig forholdet er og hvilke konsekvenser forholdet vil ha på kort eller lang tid.

Barn, elever og foreldre kan henvende seg til kommunen direkte om saker, men det beste er om enkeltsaker løses på lavest mulig nivå, og at henvendelsen derfor først går til barnehagen eller skolen.

Kommunen har plikt til å vurdere henvendelsen, men kan vurdere at det ikke er grunn for oppfølging, og kan avgjøre å ikke følge opp. En slik avgjørelse utgjør et enkeltvedtak jfr. forskrift om miljørettet helsevern § 16 annet ledd (lovdata.no) og kan påklages til statsforvalter, jf. denne forskriften § 21 om klage. Foreldre vil ha rettslig klageinteresse, se veiledning til § 21. Klagen bør innebære et ønske om en endring av et konkret forhold.

Forhold til system etter opplæringsloven og barnehageloven

Oppfølging av psykososiale forhold skal skje etter opplæringsloven eller barnehageloven.

I Utdanningsdirektoratets rundkskriv om skolemiljø (udir.no) gis informasjon om hva skolen skal gjøre hvis en elev ikke har det trygt og godt på skolen, og om elever og foreldres mulighet til å melde saken til statsforvalteren.

Rettslig grunnlag

- Forskrift om helse og miljø i barnehager, skoler og skolefritidsordninger (lovdata.no)
- Forskrift om miljørettet helsevern § 16 annet ledd (lovdata.no)

Regelverk (lov eller forskrift)

§ 21 Klage

§ 21. Klage

Kommunens enkeltvedtak etter § 19 og § 20 kan påklages til statsforvalteren etter folkehelseloven § 19. Eleven eller foreldrene kan påklage kommunens avgjørelse etter § 20 første ledd tredje punktum til statsforvalteren etter reglene i forvaltningsloven kapittel VI.

Forskrift om helse og miljø i barnehager, skoler og skolefritidsordninger § 21

Kilde: lovdata.no

Klage på et vedtak skal ifølge forvaltningsloven § 32 (lovdata.no) fremsettes for det forvaltningsorgan som har truffet vedtaket. Det organ som har fattet vedtaket kan oppheve eller endre vedtaket dersom det finner klagen begrunnet, jf. forvaltningslovens § 33.

Dersom vedtaksorganet ikke gir klager medhold eller bare delvis medhold skal saken sendes til klageinstansen, som er statsforvalter.

Ifølge forvaltningslovens § 28 kan enkeltvedtak påklages av en part eller annen med rettslig klageinteresse i saken.

Foresatte og elever kan henvende seg til kommunen for å be om eller kreve at kommunen fatter vedtak om retting av bestemte forhold ved barnehagen eller skolen som antas å ha innvirkning på elevenes helse. Dersom kommunen avviser saken eller etter en konkret vurdering kommer til at det ikke er grunnlag for krav om retting, kan foreldrene fremme klage. Hvorvidt foresatte/elever har rettslig klageinteresse avgjøres etter en konkret vurdering av den enkelte sak. Momenter i en slik vurdering vil bl.a. kunne være:

- Hvor mange barn/elever som antas å bli rammet, i hvor sterk grad og på hvilken måte barna/elevene blir rammet. Normalt vil det være slik at jo flere barn/elevers helse som kan være i faresonen, desto sterkere står saken deres rettslig.
- Hva konsekvensene vil kunne være dersom kommunen ikke fatter slikt vedtak.
- Andre måter å få gjennomslag på.

Dersom foresatte ikke anses å ha klagerett, kan de henvende seg til kommunen eller statsforvalter med anmodning om at dens avvisnings- eller avgjørelse endres, i tråd med forskriften § 20.

Rettslig grunnlag

- Forskrift om helse og miljø i barnehager, skoler og skolefritidsordninger (lovdata.no)
- Forvaltningsloven (lovdata.no)

Regelverk (lov eller forskrift)

§ 22 Straff

§ 22. Straff

Overtredelse av forskriften eller av vedtak truffet med hjemmel i forskriften straffes i samsvar med folkehelseloven § 18, dersom ikke strengere straffebestemmelse kommer til anvendelse.

Forskrift om helse og miljø i barnehager, skoler og skolefritidsordninger § 22

Kilde: lovdata.no

Rettslig grunnlag

- Forskrift om helse og miljø i barnehager, skoler og skolefritidsordninger (lovdata.no)

Regelverk (lov eller forskrift)

§ 23 Overgangsbestemmelse

§ 23. Overgangsbestemmelse

Virksomheter som skal være godkjent før oppstart etter bestemmelsene i § 15 og som ikke er godkjent etter tidligere forskrift 1. desember 1995 nr. 928 om miljørettet helsevern i barnehager og skoler mv., skal legge frem godkjenningssøknad for kommunen innen 1. januar 2024.

Forskrift om helse og miljø i barnehager, skoler og skolefritidsordninger § 23

Kilde: lovdata.no

Virksomheter som godkjennes etter 1. juli 2023, skal godkjennes etter forskrift om helse og miljø i barnehager, skoler og skolefritidsordninger.

Rettslig grunnlag

- Forskrift om helse og miljø i barnehager, skoler og skolefritidsordninger (lovdata.no)

Regelverk (lov eller forskrift)

§ 24 Ikrafttredelse

§ 24. Ikrafttredelse

Forskriften trer i kraft 1. juli 2023. Fra samme tidspunkt oppheves forskrift 1. desember 1995 nr. 928 om miljørettet helsevern i barnehager og skoler m.v.

Forskrift om helse og miljø i barnehager, skoler og skolefritidsordninger § 24

Kilde: lovdata.no

Rettslig grunnlag

- Forskrift om helse og miljø i barnehager, skoler og skolefritidsordninger (lovdata.no)

4

Metode og prosess

Om forskriften og veileder

Forskrift om helse og miljø i barnehager, skoler og skolefritidsordninger

Forskrift om helse og miljø i barnehager, skoler og skolefritidsordninger (lovdata.no) har som overordnet formål å bidra til at miljøet i barnehager, skoler, skolefritidsordninger og leksehjelpsordninger fremmer barns og elevers helse, trivsel, lek og læring, samt at sykdom, skade og alvorlige hendelser forebygges. Forskriften skal sikre at hensynet til barn og elever blir ivaretatt allerede ved planlegging av nye barnehager og skoler, ved vesentlige endringer av eksisterende barnehager og skoler og ved den daglige driften.

Ny forskrift er fastsatt av Helse- og omsorgsdepartementet med hjemmel i folkehelseloven, og trådte i kraft fra 1. juli 2023.

Veilederens formål

Denne veilederen skal fremme enhetlig fortolkning og etterlevelse av dette regelverket i barnehagen, skolen og skolefritidsordninger, også i forbindelse med utøvelse av faglig skjønn.

Målgruppe

Veilederen retter seg primært mot barnehagen og skolens eier, elever, ansatte og foreldre, men også tilsynsmyndigheten og andre med ansvar for forvaltning, drift og vedlikehold av barnehager, skoler og skolefritidsordninger.

Innhold

Innholdet i veilederen er knyttet opp til de ulike bestemmelsene i forskriften om helse og miljø i barnehager, skoler og skolefritidsordninger.

Innholdet i veilederen er ikke rettslig bindende, men inneholder veiledning om hvordan regelverket skal tolkes og anbefalinger og råd for hvordan kravene i forskriften kan eller bør følges opp. Veiledningen inneholder også henvisninger til faglige anbefalinger, annet regelverk og andre myndigheter der det er relevant. Bestemmelsene i forskriften stiller krav til resultat og ikke krav til fremgangsmåte, og vil dermed være fleksible og gi rom for tilpasning til lokale forhold.

Der veiledningen bruker «skal», betyr det at anbefalingen/rådet er basert på lov eller forskrift, eller når det er så klart faglig forankret at det sjelden er forsvarlig ikke å gjøre som anbefalt.

Når det står «bør» eller «anbefaler» er det en sterk anbefaling/råd som vil gjelde de aller fleste.

Når det står «kan» er det en svak anbefaling/råd der ulike valg kan være riktig for de ulike virksomhetene.

Endringer i veiledningen

Fra to veiledere til én veileder til forskriften

Veiledningen er laget som én veileder til forskriften, og er ikke delt for barnehager og skoler. Innholdet i veiledningen er i stor grad lik for barnehager og skoler. Der det er ulike faglige anbefalinger som gjelder for barnehage eller skole, vil dette følge av veiledningen.

«God praksis»-punktliste er tatt ut av veiledningen

Veiledning til tidligere forskrift inneholder en punktliste om hva som er god praksis knyttet til de ulike bestemmelsene. Vi har mottatt ulike innspill på punktlisten. Noen mener at listen er pedagogisk og nyttig, andre mener at punktlisten ikke er tydelig nok på hva som er krav og hva som er faglige råd, og at krav kan oppleves svekket fordi de fremstilles som god praksis.

På bakgrunn av innspillene har direktoratet tatt ut «God praksis»-listen, og hatt fokus på at veiledningen som gis er fremstilt pedagogisk. Direktoratet vil vurdere å legge inn eksempler på rutiner som bør vurderes som del av internkontrollen etter at veiledningen har vært på høring.

Faglige normer er videreført med mindre det er grunnlag for noe annet

I hovedsak videreføres henvisninger til faglige normer som er en del av tidligere veiledning.

Dersom faglige normer endres, vil dette organiseres som parallelle prosesser i tråd med utredningsinstruksen, og tas inn i denne veiledningen når det er ferdig.

Spesielt om arealnormer for skoler

Faglig norm for uteområder i skoler på 50 kvm per barn er videreført. Utendørs arealnormer for skoler, utforming av uteområder og bruk av kompenserende tiltak i barnehager og skoler vurderes på bakgrunn av oppdatert kunnskapsgrunnlag, herunder rapport fra NMBU i 2019 om Uteområder i barnehager og skoler – hvordan skape kvalitet i utformingen?" (nmbu.no), samt rapport fra FHI «Helsefremmende utemiljøer for ungdom, en hurtigoversikt» (ikke utgitt ennå, blir publisert i 2024) og tilbakemeldinger fra avholdt innspillsmøte. Forslag til oppdatert utendørs arealnorm i skole, utforming av uteområder og bruk av kompenserende tiltak i barnehager og skoler vil sendes på høring.

Veiledere som utgår

Miljø og helse i barnehagen (veileder IS-2072) og Miljø og helse i skolen (veileder IS-2073) erstattes i sin helhet av den nye veilederen.

Anbefalinger for praktisk inneklimaarbeid i barnehager og skoler (rapport IS-2480) utgår som følge av ny veiledning. Innhold som bør videreføres fra rapporten er tatt inn i denne veilederen.

Involvering

Helsedirektoratet inviterte til et innspillsmøte høsten 2019 for å kartlegge behovene knyttet til revisjon av veiledning.

I 2020 ble det etablert en referansegruppe med representanter fra tilsynsmyndighet i tre kommuner, som ble utvidet til seks kommuner i 2021.

Underveis i arbeidet med utvikling av veiledningen er det opprettet dialog med andre fagmyndigheter med ansvar for tilgrensende regelverk, herunder Utdanningsdirektoratet, Arbeidstilsynet og Direktoratet for Byggkvalitet. Dialogen har vært sporadisk og over relativt lang tid, som følge av tiden som har gått fra forskriften var på høring til den ble vedtatt. I tillegg har Folkehelseinstituttet bidratt inn i veiledningen til flere av kravene til miljø og helse.

Håndtering av innspill fra ekstern høring

Direktoratet har vurdert innspillene som har kommet inn i høringsrunden i 2023, og justert veiledningen basert på mange av innspillene.

Enkelte innspill er ikke tatt til følge. Dette er begrunnet i:

- Utvikling av faglige normer på området må ivaretas i egne prosesser med egen metodikk og prosess.
- Behov for samordning av veiledning med Utdanningsdirektoratet og Mattilsynet, noe vi ikke har hatt kapasitet til innenfor tidsrammen. Dette gjelder spesielt sikkerhet, beredskap, internkontroll og drikkevann.
- Veiledningen må avgrenses mot andre sektorers veiledning.
- Mange spørsmål krever skjønnsmessige og konkrete vurderinger som må gjøres av virksomhetene og/eller tilsynsmyndighet.
- Ønske fra kommunen som tilsynsmyndighet om maler ivaretas ikke, basert på en helhetsvurdering. Det vil imidlertid utarbeides sjekklister som oppsummerer kravene i forskriften.

Forhold til annet regelverk

Barnehager, skoler og skolefritidsordninger er underlagt krav etter flere andre lover og forskriftsbestemmelser, i tillegg til forskrift om helse og miljø i barnehager, skoler og skolefritidsordninger. Se

- oversikt over regelverk for barnehagene (regjeringen.no)
- oversikt over regelverk for skoler (regjeringen.no)

Forskrift om helse og miljø i barnehager, skoler og skolefritidsordninger regulerer i hovedsak det fysiske miljøet. Barnehageloven, opplæringsloven og privatskoleloven regulerer også krav til miljøet i barnehager, skoler og skolefritidsordninger, herunder krav og oppfølging av psykososialt miljø.

Opplæringsloven § 12-2 (lovdata.no) hjemler retten til et trygt og godt skolemiljø som fremmer helse, inkludering, trivsel og læring. Lovens § 12-7 stiller krav til det fysiske miljøet, og må ses i sammenheng med forskrift om miljø og helse i barnehager, skoler og skolefritidsordninger. Se også forskrift om rammeplan for skolefritidsordning (lovdata.no).

Barnehageloven kapittel VIII om psykososialt barnehagemiljø skal sikre et trygt og godt barnehagemiljø. Se også forskrift om rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver (lovdata.no).

De ansatte er omfattet av arbeidsmiljøloven. Krav til det fysiske miljøet for elever og barn er i mange tilfeller tilsvarende som kravene i arbeidsmiljølovgivningen. Barnas behov er avgjørende for om kravene i forskriften om helse og miljø i barnehager, skoler og skolefritidsordninger er oppfylt.

Krav eller normer fastsatt etter annet regelverk er også veiledende for hva som er helsemessig tilfredsstillende og forsvarlig etter denne forskriften. Byggteknisk forskrift stiller krav til inneklima og helse ved oppføring av

byggverk, se byggteknisk forskrift kapittel 13 (lovdata.no), herunder ventilasjon, lyd, lys, fukt, radon mv. Virksomheten må sørge for at vurderingen etter forskrift om helse og miljø i barnehager, skoler og skolefritidsordninger foretas med utgangspunkt i barnas behov.